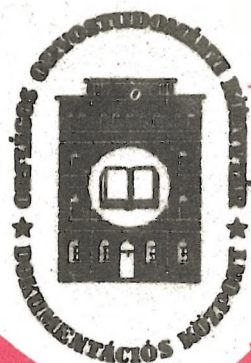

F 568/a

1975 DEC 17

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR
ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
BUDAPEST

1975
15. ÉVF.
IV
SZÁM

A Z

ORVOSI KÖNYVTÁROS
1975. 15.évf. 4.szám

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI
KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT
B u d a p e s t

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő:

Dr Székely Sándor

Szerkesztő:

Szepesiné Dr Benda Mária

Szerkesztőség:

Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ

1088 Budapest Szentkirályi u. 21.

Telefonszám: 343-736, 343-788

Jelen számunk munkatársai:

R.dr HARKÓ Viola tud. munkatárs, BÁRNÉ
dr Pollák Zeuzsanna, az OOKDK osztályvezetője,
NAGY Aranka, a budapesti Állatorvostudományi
Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa,
ARATÓNÉ LUX Ágnes, az OOKDK munkatársa,
Dešanka STAMATOVIĆ, a belgrádi Nemzeti Könyv-
tár munkatársa, TILLY Hedvig, a Stomatológiai
Intézet orvosi könyvtárosa, Dr JANTSITS
Gabriella, az OOKDK tud. munkatársa, G.NAGY
Yvette és V.SZEEWALD Judit, a Korányi Pulmo-
nológiai Intézet orvosi könyvtárosa, Dr BUGYI
Balázs röntgenológus.

Felelős kiadó: Dr Székely Sándor

Készült: az ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR ÉS
DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT

Sokszorosító részlegében

Pld.: 300

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ

T á j é k o z t a t ó j a

1975.

15. évfolyam

4.szám

T A R T A L O M

Oldal

O r v o s t ö r t é n e l e m o r v o s i k ö n y v t á r o s o k n a k

R.HARKÓ Viola: A magyar orvosi rend kialakulása, története 1945-ig. 2. rész. 411

POLLÁK Zsuzsanna: Koch Robertről 418

K ö n y v t á r o s a i n k i r j á k

NAGY Aranka: Az Országos Állategészségügyi Intézet Könyvtárának állomány-elemzése 424

ARATÓ Lászlóné: A fordításügy a szakirodalom tükrében. Orvosi fordítószolgálatunk helye és szerepe 437

Külföldi könyvtárosok írják

Dešanka STAMATOVIČ: A könyv jövője ... 449

Könyvismeret és k

DAVID, Heinz: A tudományos információ,
mint a biológia és az orvostudomány
fejlődésének kifejezője. Ism.
TILLY Hedvig 464

JANTSITS Gabriella: Egy száz év előtti
szakbibliográfia 475

Tallózás a könyvespolcon. DÖRNYEI Sán-
dor: Az orvostudományi tájékoztatás
segédkönyvei és a Use of medical li-
terature c. könyvekről. Ism. G.NAGY
Yvette - V.SZEEWALD Judit 481

BUGYI Balázs: Orvoskari könyvtáros ki-
tűntetése orvosi disz doktorátussal
Düsseldorban 487

Közlemények - Hírek .. 493

C O N T E N T S

Page

Medical History for Medical Librarians

Viola R.HARKÓ: Evolution of the
Hungarian Medical Society up to 1945.
Part 2 411

Zsuzsanna B.POLLÁK: Robert Koch 418

Librarians Report

Aranka NAGY: Holdings of the Library of
the Veterinary Medical Research
Institute 424

Ágnes ARATÓ LUX: Literary Considerations
of Translation. The Role and Place of
the Supply of Medical Translations... 437

Foreign Librarians Report

Desanka STAMATOVIC: The Future of the
Book 449

B o o k R e v i e w	Page
Heinz DAVID: Scientific Information, an Indicator of Biological and Medical Development. Rev.by Hevig Tilly	464
Gabrielle JANTSITS: A Hundred Years Old Bibliography	475
Scanning the Bookshelf. Sándor Dörnyei: Reference Books of Medical Information and Use of Medical Literature. Rev.by. Yvette G.Nagy and Judit V.Szeewald ...	481
Balázs BUGYI: Medical University Librarian Recipient of Honorary M.D. Degree at Düsseldorf	487
N e w s a n d N o t e s	493

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

История медицины — для медицинских библио- текарей

Вирла Р.ХАРКО: Сформирование и история
венгерского врачебного сословия до
1945 г. 2-я часть. 411

Жужанна Б.ПОЛЛАК: Роберт Кох. 418

Наши библиотекар сообщают

Аранка НАДЬ: Анализ фонда Библиотеки
Государственного Ветеринарного Инсти-
тута. 424

Агнеш АРАТО ЛУКС: Дело переводов в свете
спецлитературы. Место и роль нашей
службы по медицинскому переводу. . . . 437

Зарубежные библиоте- кари сообщают

Дешанка СТАМАТОВИЧ: Будущее книги. . . . 449

Обзор книг

Хейнц ДАВИД: Научная информация как выра-
жение развития биологии и медицины.
Реф.: Хедвиг ТИЛЛИ. 464

Габриелла ЯНЧИЧ: Спецбиблиография, сос-
тавленная более 100 лет тому назад. . . 475

Разглаживание книг на этажерке. Шандор
ДЕРНЕИ: Пособия по медицинской информации
и "Use of medical literature". Реф.:
Иветт Г.НАДЬ — Юдит В.СЕВАЛЬД.

Балаж БУДЫ: Награждение библиотекаря ме-
дицинского факультета званием почетного
доктора в г. Дюссельдорф. 481

Сообщения — Известия .493

Orvostörténelem - orvosi könyvtárosoknak

A magyar orvosi rend kialakulása, története

1945-ig

2. rész

Összeállította: R.HARKÓ Viola

Nőhallgatók az orvosi karon:

Magyarországon a nők egyetemi felvételét évtizedes huzavona előzte meg. Először Hugonnay Vilma kérte külföldi orvosi diplomája honosítását, a kar azonban olyan feltételeket szabott, hogy kérésétől elállt. Az 1895.dec. 19-én kiadott miniszteri leirat alapján /a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályákra léphetnek nők, amennyiben az előírt feltételeknek megfelelnek/ vált lehetővé doktorrá avatása 1897. május 14-én.

Az 1904-es és 1905-ös nőhallgatókra vonatkozó kedvező rendeletek ellenére csak lassan stabilizálódik helyzetük az egyetemen /az 1905/06. tanévben 41 nőhallgatója volt az orvosi karnak, ezek közül 8 rendkívüli hallgató/.

Kedvező változást hozott etekintetben az I. világháború. Az orvosok nagy része katonai

szolgálatra vonult be s a nagy orvoshiányon csak az orvosnők szolgálatainak igénybevételével lehetett segíteni.

1914-től az orvosi kar pártfogolta a női hallgatók felvételét: 1914.szept.1-én tartott üléséből felterjesztést tett a miniszterhez, melyben javasolta a nőhallgatók felvételét és tanulmányaikat korlátozó intézkedések eltörlését.

Egy 1930-as statisztika szerint a Budapesten orvosi gyakorlatot folytató 3510 orvos közül 353 volt nő /csaknem 10%/.

/V.ö. Borszék Károly: Az orvosnői pálya múltja és jelene. Egészségvédelem, 1932. 5-6.sz./

Ami az orvostanhallgatók számát illeti: 1871-1883. között emelkedett a számuk; 579-ről 1046-ra. Azonban 1888-tól a beiratkozott hallgatók száma csökken, 1897-ben számuk az 1880-as létszámra esik vissza /694 rendes hallgató/.

E jelenség okait elemezve legelőször meg kell állapítani, hogy az egyetem színvonala tekintetében nem történt visszaesés. A külföldön vagy Kolozsvárt tanuló magyar orvostanhallgatók száma sem emelkedett, tehát nem itt kell okát keresni.

Az orvostanhallgatók létszámának csökkenésében több ok játszik szerepet. Nem vonzza a fiatalokat az orvosi pálya, mert látják a vidéki orvosok rossz anyagi helyzetét, kellő megbecsülésük hiányát, adminisztratív teendőikkel

való túlterhelésüket. Városon pedig túl sok az orvos a lakosság számához képest, nagy a verseny az orvosok között.

Nehezebbé vált a diploma megszerzése, a megnövekedett ismeretanyag, az orvostudomány fejlődése, specializálódása miatt. A tanulás költséges, mellékkeresetre nincs lehetőség az egyetemi túlterhelés miatt. A gyakorlóév, a katonai szolgálat kedvezőtlen időzítése elnyújtja a tanulóéveket; a diploma megszerzése után költséges a rendeléshez szükséges technikai eszközök beszerzése. Nem rendezték az orvosi díjakat; nehéz behajtani a betegeken a kezelésért járó - jogos - díjazást.

Gátlóan hat az érvényben lévő szigorlati rendszer; soha sem azt a tárgyat hallgatja a medikus, mint amiből éppen vizsgázik. A diploma megszerzése után, különösen, ha állami szolgálatba lép, újabb vizsgák sorát kell letennie.

Képviselőházi vitában is szóba került, hogy magasak a szigorlati díjak; kevés az orvostanhallgató. Wlassics miniszter válaszában rámutatott, hogy ez világjelenség; kevés orvosnak ad megfelelő megélhetést a pálya, a többség rosszul díjazott.

Megoldásként azt javasolják, hogy a végzeteknek minél több állami állást biztosítsanak; állapítsák meg a hivatalos orvosi díjakat; tegyék olcsóbbá és gyorsabbá a tanulást, végzést. Változtassák meg a szigorlati rendszert.

kerüljék a hallgatók túlterhelését, a diploma után ne legyenek még vizsgák, a katonai szolgálat idejét csökkentésék, ügyesebb legyen a tanév beosztása stb. - Ezekkel az intézkedésekkel talán vonzóbbá teszik az orvosi pályát. /Nem javasolják viszont a nőhallgatók számának emelését./

A pesti orvostanhallgatók számának apadása 1899-ben érte el a mélypontot: 591 hallgató iratkozott be. Ettől kezdve számuk gyorsan nőtt; az 1905/06. tanévben már 1317 oh.tanul Pesten. Az új tanévben számuk megközelítette a két ezret. Kolozsvárt is emelkedett az orvostanhallgatók száma. Ehhez képest alacsony az oktatói létszám. A fakultásnak mindössze 23 tanára és 87 alkalmazott magántanára van /Berlinben ugyanekkor 80 tanár, 113 magántanár tanít 1105 medikust!/

Az orvosi kar tanárai több ülésen foglalkoztak a hallgatók nagy száma miatt szükséges intézkedések megtételéről. 1913-ra a hallgatók száma elérte a háromezret, és a kar meglévő adottságai ezzel a fejlődéssel nem tudtak lépést tartani, a képzés színvonala süllyedt. Az 1913-i állami költségvetés indoklásában ez áll: "A hallgatószám ilyen rohamos szaporodásával sem a tanszékek, sem a segédek és intézetek számának növelése, sem az oktatás szükségleteire szolgáló dotációk emelése lépést nem tartott, minek hátrányos kö-

vetkezménye az orvosképzés színvonalának rohamos süllyedésében s a kiképzés nagymérvű hiányosságaiban elhárítatlanul bekövetkezett."

Grosz Emil javasolja, hogy decentralizálják az oktatást magántanároknak adott megbízásokkal és az egy félévi hallgatásra kötelező tárgyakat mind a két félévben adják elő, így a hallgatóság két részre osztható.

Dollinger Gyula póthitelt kér oktatók új alkalmazására és javasolja, hogy a gyakorlati tárgyakat magántanárok oktassák, felemelt óraszámban.

Liebermann Leó konstruktív javaslatai az égető szükségletek kielégítését célozzák, nincsenek tekintettel a fakultás fejlesztésére, építkezésekre, egyéb befektetésekre, amelyek egészen más előkészítést igényelnek. Ő javaslatait így foglalta össze:

1. A vizsgák szigorítása vizsgáló bizottságok megalakításával és általában egy új szigorlati rend behozatalával.

2. Előadási és szigorlati programok készítése, ill. ez utóbbiak revíziója.

3. A gyakorlati tanítás reformja azonnaltanszékeknél, amelyeknél gyakorlatok kötelezők.

4. Az asszisztensek és gyakornokok számának nagy mértékben való szaporítása.

5. A kellő anyaggal rendelkező magántanárok bevonása az orvosképzés munkájába.

6. A tandíjmentesség eltörlése és a tandíjhitelezés rendszerének behozatala, kollokválási kényszer nélkül.

7. A tandíjak felemelése.

8. A második élettani tanszék létesítése olyan módon, amint azt a tanártestület már több év előtt tervbe vette.

/Bp., 1912.november 10./

A háboru kitörése után fokról-fokra elnéptelenedett az orvosi kar, nemcsak a hallgatókat hívták be hadi szolgálatra, hanem a tanárok egy részét is. Az 1913/14-es tanévben 2994 volt az orvostanhallgatók száma.

Később, a háboru vége felé özönlött haza a frontokról a katonaság, köztük medikusok, akik a háboru miatt megszakították tanulmányaikat. Az 1917/18-as tanévben a hallgatók száma már 6526 fő. Az oktatást folytatni kellett, de már új igényekkel: az idők jobb, korszerűbb oktatást követeltek.

A századfordulótól az I. világháboru végéig a magyar orvostársadalom helyzetének elemzésével több cikk, monográfia, statisztikai feldolgozás foglalkozik.

Bár a magyar Tanácsköztársaság időtartama rövid volt, pezsgésbe hozta az orvosi közéletet. Jól feltárt és dokumentált korszaka ez már a magyar orvostörténelemnek.

A Horthy-korszak és az 1945-ben "örökölt" helyzetet szintén feltárták.

Az elmondottakból kitűnik, hogy nem egyformán feldolgozott a kiválasztott téma; az első próbálkozás Demkó Kálmán érdeme, aki tanárként vállalkozott - pályamunka formájában - a magyar orvosi rend története megírására; a XVIII.sz. végéig jutott el. A későbbi időszakok a részproblémáik kisebb monográfiákban, tanulmányokban, cikkekben kerültek feldolgozásra, de olyan tanulmány még nem készült el, amely az orvosoknak, mint társadalmi rétegnek szociális viszonyait, társadalmi helyzetét törekvéseit, eredményeit megírta volna, pedig mind többretű és nagyobb tömegű forrásanyag kerül nyilvánosságra, s feldolgozásra várnak az egyesületi, levéltári, személyi levelezési anyagok. A feladat szép, megoldása a magyar szociológiai irodalom gazdagodását jelentené.

Koch Robertről

70 évvel ezelőtt, 1905-ben nyerte el Koch Robert az orvosi és élettani Nobel-díjat. Az évforduló alkalmat ad a gazdag életmű néhány részletének felelevenítésére.

1870-ben kezdte bakteriológiai kutatásait a lépfene kórokozójának tanulmányozásával. Ez a betegség pusztított akkor Németország azon részén, ahol mint vezető higiénikus és gyakorló orvos tevékenykedett. A kórokozót izolálta a megbetegedett állatok véréből, szerveiből és különböző táptalajokon tenyésztette. Eljárásokat dolgozott ki a kórokozók megfestésére és állatról állatra történő átvitelére. Megfigyelte és leírta a bacillus anthracis fejlődését és jellemző morfológiai és biológiai tulajdonságait, bizonyította kórokozó szerepét.

A sebfertőzés Koch korában a kórházak réme volt. Hospitalizmus néven jelölték ezt a kórképet és feltételezték, hogy valamiféle élő kórokozó idézi elő, amelynek tulajdonságait még nem ismerik. Az egységes kórok hirdetői élükön a nagy nevű Billroth-tal magukat unitáriusoknak nevezték. Koch felismerte, hogy e betegség okozói baktériumok. A betegek váladékai-ból és véréből számos streptococcus és staphy-

lococcus törzset izolált. Megállapította, hogy nem egy, hanem sok kórokozója lehet ennek a betegségcsoportnak és hogy minden egyes betegségnek van saját kórokozója. A modern bakteriológiai szemlélet egyik alaptételét ismerte fel ekkor: a betegségek és kórokozók specificitását.

1880-tól a Birodalmi Közegészségügyi Hivatal munkatársaként Berlinben folytatja munkásságát, munkatársai Loeffler és Gaffky. Célja "tisztá-tenyészetek" előállítására, a baktérium tenyésztés módszereinek fejlesztése. Számos baktériumfestési eljárást is kidolgozott a kórokozó baktériumok identifikálására. 1882-ben tette közzé a tbc bacillus felfedezését, és módszerét e kórokozó tenyésztésére és festésére.

A bacillus kórokozó-szerepét nem volt könnyű elismertetni, hiszen a kor szaktekintélyei a megbetegedés tüneteit jól ismerték, de fertőző és degeneratív eredetéről még vitatkoztak. A kor legjelentősebb patológusa, Virchow Rudolf például állást foglalt a fertőző és degeneratív eredet ellen, míg Theophile Hyacinthe Laennec úgy vélte, hogy a különböző szervekben elsajtosodó góccokat előidéző kórfolyamatot élő kórokozó idézi elő. A kérdést az döntötte el, hogy a kórokozó izolálásával s átoltásával a kórképet mesterségesen előidézték.

Ezt követően Koch érdeklődése a trópusi betegségek felé fordult. 1883-ban Egyiptomba megy egy kutatócsoport élén. A pandémias területen talált betegek véréből, szöveteiből kitenyésztí a komma alakú kórokozót: a cholera vibriot. Átoltásával a kórképpel azonos tünetekkel járó kísérleti fertőzést idéz elő, ezzel bizonyítva annak kórokozó szerepét.

Eredményeinek elismeréseként a berlini egyetem közegészségtani tanszékének vezetésével bízzák meg. 1891-ben az új Fertőző Betegségek Intézetének vezetője lett. Ekkor folytatja a tbc bacillus jellemző tulajdonságainak tanulmányozását.

Keresi a pusztító népbetegség gyógyításának útját. A tisztított baktérium tenyészetből fehérje természetű anyagot izolál, abból glicerinnel, alkohollal különböző hígításu oldatokat készít, amelyeket fenollal konzervál. Ezt a kivonatot állatkísérletben, klinikai beteganyagon, egészséges önként vállalkozókon és mindenek előtt önkísérletben vizsgálja. Azt találja, hogy az anyag különböző hígításai között hatásereőség különbség van. Állatkísérletek alapján feltételezi, hogy megfelelő hígításban és kellően tisztított állapotban a tuberkulin a tbc-s folyamat gyógyítására alkalmas lehet. Feletteseinek biztatásá-

ra még a terápiás kísérletek befejezése előtt orvoskongresszuson és a Deutsche Medizinische Wochenschrift hasábjain számot ad ezen felfedezéséről. A lelkiismeretes kutatóhoz méltó őszinteséggel ugyanezekben a helyeken helyesbítési véleményét néhány év múlva, amikor széleskörű klinikai vizsgálatok a kivonat terápiás hatékonyságát nem bizonyították.

Felismerte kivonat-anyagának, a tuberkulinnak diagnosztikai jelentőségét. Leírta, hogy "ha az orvos próba injekciót ad a betegének, meggyőződhet arról, hogy tuberkulózisa van-e vagy sem". A felfedezés jelentőségét aláhuzza az a tény, hogy az a röntgensugarak megismerése előtt történt. A körültekintő kutató és nagy tapasztalatu orvos a subcután injekciók okozta bőrelváltozások és általános reakciók különbözőségére figyelt fel egészségeseknél és betegeknél.

Koch, a járványügyi gyakorlattal rendelkező orvos a világon elsőként ismerte fel a tuberkulózis korai felismerésének szükségességét.

Kivonat-anyagának kémiai eljárásokkal történő bontásával tisztább, gyógyítás céljára alkalmas anyagot kívánt előállítani. Ezzel felvetette a tbc specifikus kezelésének szükségességét, és gyógyíthatóságának reményét.

A tisztítás során gyógyszert nem sikerült ugyan előállítani, de a diagnosztizálást

tökéletesítette. Száritott tenyészetből előállította a glicerinben oldódó "T O" és a glicerinben nem oldódó "T R" frakciót. Felhívta a figyelmet a baktérium kivonatok előállításakor fennálló fertőzési veszélyre is.

A tuberkulin-diagnosztika valódiságát több, mint 1000 egyénnél végzett próbaoltással támasztotta alá. Felismerte, hogy a szarvasmarha tbc-t az emberi megbetegedést előidéző kórokozóhoz hasonló, de azzal nem azonos mikroorganizmus okozza.

Diagnosztikai célra a tuberkulint a szarvasmarha tbc kimutatására is alkalmasnak tartotta. Azt ez utóbbi célra már életében széles körben bevezették.

A tuberkulin diagnosztika napjainkig is a tünetszegény, vagy látens tbc-s fertőzés kimutatásának alapvető módszere. Általános és kötelező alkalmazásának több évtizedes gyakorlata fontos tényezője a gyermek-tbc elleni küzdelemnek. Érdeklődése ezután ismét a trópusi betegségek felé fordul. A cholera vibrio kórokozó szerepét az indiai járvány tanulmányozása során megerősíti.

1896-ban Délafrikába megy, ahol a szarvasmarha pestis kórokozóját tanulmányozza. Védooltást dolgoz ki a fertőzött állatok epe-kivonatából a betegség megelőzésére.

1904-ben Kelet-Afrikába utazik, ahol az álomkór kórokozóit tanulmányozza.

A fentiekből kitűnik, hogy a fertőző megbetegedések megelőzésének új útját keresi: az immunizálást. Az immunitás részfolyamatait nem sikerült ugyan tisztázni, de felhívta a figyelmet arra, hogy az immunitás kialakításában a kórokozó, annak kivonat-anyagai és a fertőzött, vagy védendő ember szervezete egyaránt fontos tényezők.

Tanítványai és munkatársai közül került ki Behring és Kitasato, a diftéria antitoxin és gyógyszerum felfedezői. Ez utóbbi Japánba is meghívja Kochot, ahol neve a trópusi megbetegedések elleni küzdelem alapkutatásaiért ma is nagy tiszteletnek örvend.

I r o d a l o m

1. Nobel Lectures Physiology or Medicine
1901-1921.
Elsevier, Amsterdam-London-New York, 1967.
179-182.p.
2. SCHADELWALDT, H.: Die Entdeckung des Tuberkulins.
Dtsch.med.Wschr. 1975, 100, 39, 1925-1932.
3. JUSATZ, H.J.: Robert Kochs Bedeutung für die Wandlung der Tropenmedizin am Ende des 19. Jahrhunderts.
Dtsch.med.Wschr. 1975, 100, 39, 1933-1934.

K ö n y v t á r o s a i n k i r j á k

NAGY Aranka:

Az Országos Állategészségügyi Intézet
Könyvtárának Állományelemzése

A könyvtár feladatköre:

A könyvtár feladata a mindennapi munkához és a kutató munkák elvégzéséhez szükséges szakirodalom beszerzése, feltárása és tárolása.

Megnehezíti azonban ezt a célkitűzést a gyűjtőkör széles volta, amely a határterületekkel együtt olyan sokrétű, hogy a rendelkezésre álló anyagi keretből a teljességre való törekvés, vagyis az az ideális gyűjtési helyzet, amikor a jelentkező igénytől függetlenül is beszerezhetők a fontos művek, hogy azok igény esetén már kéznél legyenek, maradéktalanul nem oldható meg.

Ha a gyűjtésnek ez a teljessége nem érthető is el, mégis van rá mód, hogy a kérdéses munkák, folyóiratok nagy részéhez hozzájuthasson a könyvtár. Ugyanis a hálózati központ, az OMgK az ott meglévő könyveket, folyóiratokat hosszabb időre is kölcsönadja. A szükséges irodalom meg-

szerzéséhez a hálózati értekezleteken is igyekszik a hozzá tartozó könyvtárak szakirodalmi igényeinek összehangolásával megoldást találni.

Ezt a célt szolgálja egyébként a központi katalógus is, amelyben az OMgK hálózatába tartozó könyvtárak állománya szerepel. Rendelésre áll ezenkívül a Széchényi Könyvtár központi katalógusa is, amely az ország könyvtárainak teljes, külföldi eredetű állományát tartalmazza. Ez a katalógus, valamint a lelőhelyjegyzék is megkönnyíti a szükséges irodalom felkutatását és beszerzését.

A könyvtár havonta értesíti az OMgK-t az új szerzeményeiről, s egyben eljuttatja a vonatkozó címleírásokat is.

Bár az állomány szerény, a kötetlen egységekkel együtt is alig éri el az 5 000 kötetet, ezeket a fenti szempontok szerint a lehetőségekhez képest oly módon gyűjtötte a könyvtár, hogy az intézet sokrétű feladatához igazodjon. Mint-hogy bel- és külföldi szaklapokat korlátlan mennyiségben nem fizethet elő a könyvtár, és a nem járó folyóiratokban megjelenő lényeges munkákról is fontos tájékozódniuk az intézet dolgozóinak, több referáló lap beszerzése vált szükségessé. Ezek legrégibbje az 1887 óta meglévő Zentralblatt für Bakteriologie, de nem hiányzik a könyvespolcra az Agrár-irodalmi Szemle, a Landwirtschaftliches Zentralblatt, a Die Veterinärmedizin, az Index Veterinarius, a

a Veterinary Bulletin, a Bulletin de l'Institut Pasteur sem, hogy csak a legfontosabbakat említsem. A témadokumentációk és különlenyomatok száma több ezerre tehető.

Az intézet könyvtárának legfontosabb feladata az olvasószolgálat és a dokumentáció, elsősorban az intézet szakembereinek ellátása a szükséges irodalommal. Ebben igen nagy segítséget jelent a már évekkel ezelőtt bevezetett "körözvényrendszer". Egy-egy körözvény 10 folyóiratot tartalmaz különböző tárgykörök és nyelvek szerinti összeállításban. E "körözvények" minden osztályra elkerülnek, és így minden szakember a szorosan őt érdeklő irodalmon túl még más szakterület irodalmát is megismeri.

A folyóiratok, könyvek kölcsönzésének lebonyolításán kívül a szakmai tájékoztatás keretén belül szóbeli és írásbeli fordítás, irodalomkutatás és témafigyelés is történik.

Egy szakkönyvtár csak akkor tud hatékonyan működni, ha a könyvtáros részletesen ismeri a fenntartó intézmény munkáját, jelenlegi és jövőbeli kutatási feladatait, szervezeti felépítését, főhatóságát, társ- és rokonintézményeit, egyszóval annyira ismeri az intézményt és dolgozóit, amennyire lehetséges.

Jelenleg az intézetben kórbonctani, bakteriológiai, élelmiszerhigiéniai, virológiai, mikrobiológiai, parazitológiai, szövettani, kémiai, gyógyszerészeti, orvosi, állatorvosi, me-

zógazdasági, baromfi, hal- és méhbetegségekkel foglalkozó folyóiratok járnak, melyek feltétlenül fontosak a kutatások sikeres keresztülviteléhez.

Az állomány

Az állategészségügyi szakkönyvtár gyűjtőkörének határait, szerkezetét két alapvető tényező határozza meg;

- a. Az állatorvostudomány kiterjedése és szerkezete, továbbá más tudomány- és termelési ágakhoz való kapcsolata.
- b. A könyvtárnak az állatorvostudományban ill. az állategészségügyi kutatásban betöltött szerepe, vagyis az, hogy kutatási, termelési, igazgatási vagy szakoktatási feladatokat támaszt-e alá szakirodalommal.

Az állományt alkotó kiadványok gyakorlatilag csak akkor tekinthetők értékesnek, ha az intézet munkájához szükségesek és abban felhasználhatók. Lényeges, hogy az állományt ne terhelje a gyűjtőkörön kívül eső kiadványok tömege, de hízagos se legyen a gyűjtőkörbe válogó szakirodalom. Az állomány azonban nem értékelhető csupán ilyen általános jellegű szempontok szerint. A szakkönyvtár feladataiból kiindulva kell megkeresni a leglényegesebb elemeket, melyekből az állomány értéke összetevődik.

Az állománygyarapításnál a könyvtár a következőket veszi legelőször figyelembe;

1. A színvonal: Olyan kiadványok szükségesek, amelyek megfelelő tudományos színvonalon tárgyalják a szakirodalmat.

2. Az újszerűség: A kiadványok tudományos színvonala mellett igen fontos, hogy a beszerzendő kiadványokban tárgyalta téma ne legyen túlhaladott. Ne csak az eddig elért és általában ismert eredményeket tükrözzék, hanem újat adjanak a hazai kutatók számára.

3. A kutatási témák: Az intézet kutatási témáinak, terveinek figyelembe vétele. Az állománygyarapításnál alkalmazkodni kell az anyagi keretek korlátaival, tehát igen szigorú szelekcióval kell kiválasztani azt az anyagot amelyet tartalma és hasznosítási értéke elsődleges jogává minősíthet a beszerzésnél.

Végleges döntés előtt egy másik szempont szerint is mérlegelni kell; melyik az a dokumentum, amely állandó munkaeszközzül szolgál, és melyik az, ami mindennapoz készenlétben csak pár hetes vagy hónapos felhasználásra szükséges a kutatók keze ügyében. Ebben az utóbbi esetben a könyvtárközi kölcsönzés is megoldja a problémát.

Az állomány használhatósága szempontjából arra kell törekedni, hogy az olvasók által nyelviileg hozzáférhető kiadványok kerüljenek a könyvtár állományába. A kutatók, szak-

emberek jelentős része ismeri a világnyelveket, és a környező államok nyelveit.

A nem folyóiratjellegű periodikák tulnyomó többsége nem kerül kereskedelmi forgalomba /évkönyvek, intézeti beszámolók, jelentések, rendszeres közlemények stb./, egy részük pedig csak igen korlátozott példányszámban jelenik meg. A szakkönyvtárak számára a folyóiratok mellett a legértékesebb dokumentumokat jelentik, mivel a tudományos intézetek rendszerint a saját kiadványaikban közlik az intézetükben folyó kutatások, kísérletek eredményeit. Megszerzésük csaknem kizárólag a cserekapcsolatok kiépítésével lehetséges.

Az intézet 1929-ben létesült, azokat a folyóiratokat, amelyek régebben indultak, csak hagyatékokból vagy ajándékból lehet kiegészíteni.

A könyvek és folyóiratok beszerzésénél végső fokon mindig az intézet Könyvtári Tanácsa dönt az előzetes igények mérlegelése, elbírálása után, figyelembe véve az újabb szükségleteket.

A könyvtárba bármilyen uton beérkezett /vétel, ajándék, csere/kiadványokat a könyvtár, a folyóiratleltárkönyv, és az 1967 után kiépített betűrendes- és tárgyszavas katalógus tartja nyilván.

A kurrens folyóiratszámok nyilvántartására szolgáló lapok egyben kölcsönzésre is alkalmasak.

Az állományelemzésnél az alábbi szempontokat vettem figyelembe;

- a. az állomány mennyisége
- b. az állomány szak szerinti megoszlása
- c. az állomány nyelvi megoszlása
- d. a beszerzés szerinti megoszlás

Az összkönyvtári állomány 1973-ban.

<u>megnevezés</u>	<u>állomány</u>
könyv	1987 kötet
időszaki kiadvány	2295 kötet
egyéb	690 kötet
összesen	4972 kötet

Az időszaki kiadványokból 2011 kötet van a központi könyvtárban, és csak 284 kötet az osztályokon. A folyóiratok nagy százaléka tehát a központi könyvtárban található; ezt azért szerveztük meg így, mert a modern publikációs forma a folyóirat, és a legújabb kutatási eredmények, módszerek ezekben lelhetők meg.

A központi könyvtárban elhelyezett könyvanyag 657, míg az osztályokon 1330 kötet. Az összállományhoz viszonyítva ez elég kis mennyiség, azonban szükséges volt, hogy az osztályokon helyezték el a könyvállomány nagy részét, mivel lehetetlen az állandóan növekvő anyagot a központi könyvtárban tárolni.

A könyvállomány megoszlása elhelyezés alapján

<u>Osztály</u>	<u>kötet</u>
Könyvtár	657
Igazgatói iroda	214
Bakteriológiai osztály	192
Kórbonctani osztály	76
Virológiai osztály	53
Szövetteni osztály	94
Baromfiegészségügyi osztály	41
Hal- és méhbetegségek osztálya	113
Gazdasági Hivatal	105
Kémiai Osztály	273
Parazitológiai osztály	102
Gümőkór- és brucellózismentesítési osztály	34
Szerológiai osztály	33
Összesen:	1987

A könyvtárnak 124féle folyóirata van. Ennek kb. 32%-a már megszűnt, nem kurrens anyag.

Vannak olyan folyóiratok is, amelyek 1970, 1971-től kezdve járnak az intézet kutatási területének növekedése következtében.

Jelenleg 82féle előfizetéses folyóirata van a könyvtárnak. Megoszlásuk fő- és mellékgyűjtőkör szerint:

I. /fő/ Állatorvostudomány	43	52%
----------------------------	----	-----

II. /mellékgyűjtőkör/

1. Orvostudomány	18	22%
2. Mezőgazdaság	9	11%
3. Egyéb	12	15%

A folyóiratállomány nyelvi százalékos aránya.

<u>Folyóiratállomány</u>	
<u>nyelv</u>	<u>százalék</u>
magyar	16 %
német	44 %
angol	28 %
francia	7 %
skandináv nyelvterület	4,9 %
japán	0,1 %

A beszerzés módját tekintve a folyóirat-állomány 92%-a előfizetési, és csak 8% a cserébe kapottak száma.

A könyvtár könyvállományának szak szerinti megoszlását a leltárkönyv alapján készítettem el.

<u>1973-ban a könyvállomány szak szerinti megoszlása</u>	
<u>szak</u>	<u>kötet</u>
társadalomtudomány	131
természettudomány	237
orvostudomány	259
állatorvostudomány	773
mezőgazdaság	243
állattenyésztés, vadászat, halászat	84
vegyipar	53
nyelv és irodalom	175
földrajz, történelem	15
egyéb	17

A könyvállomány nyelvek szerinti megoszlása		
nyelv	mennyiség	százalék
magyar	934	47 %
német	681	34,2 %
angol	267	13,4 %
orosz	35	1,8 %
francia	33	1,7 %
egyéb	37	1,9 %
összesen:	1987	

A könyvállomány összetétele a beszerzés módja szerint; vétel: 1924 kötet
ajándék: 63 kötet

Az intézet kb. 200 hazai és külföldi intézménnyel áll cserekapcsolatban. A csereanyagról az intézet külön nyilvántartást vezet.

1973-ban az állománygyarapításra fordított összeg:	
könyv:	12.787,60 Ft
folyóirat: 1. tőkés; 173.544.-Ft 2. demokratikus; 11.838.-Ft	
köttes:	7.656.-Ft

Az állománygyarapodás vizsgálatánál az utolsó négy évet vettem alapul.

Állománygyarapodás				
megnevezés	év			
	1970	1971	1972	1973
könyv	94	110	46	76
folyóirat	528	112	88	110
egyéb dokumentum	19	19	17	20
összesen:	641	241	151	206

1970-ben a folyóiratok gyarapodási száma látszólagos,- mivel akkor fejeződött be a folyóiratok teljes feldolgozása.

Állományforgalom és olvasóforgalom:		
Év	Kölcsönzők	Kölcsönzött dokumentumok
	s z á m a	
1970	189	275
1971	213	300
1972	188	314
1973	199	386

A kölcsönzött dokumentumok száma növekvő tendenciát mutat. A kölcsönzők száma a négy évben azonos szinten volt.

A fordításügy a szakirodalom tükrében.
Orvosi fordítószolgálatunk helye és szerepe

Mintegy husz éve működő orvosi fordítószolgálatunkat legtömörebben Párizs címerének jelmondatával lehetne jellemezni: "Fluctuat nec mergitur" vagyis "Hullámszik, de nem merül el". Nem merülhet el azért sem, mert a háborgó tengeren imbolygó hajó körül soha sincs szélcsend, mindig új és új szelek kapnak a vitorláiba.

Az 1974-ben Nizzában megtartott Fordítói Világkongresszus mottója nem üres jelszó csupán, hanem a legkorszerűbb valóság: "A fordítás a népek közötti összekötő kapocs".

Nem a többé-kevésbé általános problémákat ismertetném, hogy miképpen és mi okból fluktuál a fordítógárda, a publikálás ritmusa vagy a fordításmásolatok termelése. Erről beszéljenek a félévi és évi jelentések avagy többéves összehasonlító, elemző tanulmányok pontos adatai.

A fordításügy jelenlegi helyzetéről szeretnék képet adni retrospektív pillanatképekben. Kiindulásom az 1971-ben Párizsban rendezett UNISIST konferencia ajánlásainak 19. pontja, amelyet a Nachrichten für Dokumentation 1971. évi 6. száma közölt ARNTZ professzor for-

ditásában és kommentárjával. A bevezetésben kijelenti, hogy "Különleges jelentőséget kapnak a fordítószolgálatok, ami egyben az UNISIST soknyelvűségét erősen aláhuzza /szó sem lehet közös világnyelvről/". /1/

Az ajánlások egyik pontja /a 14./ magában foglalja a tájékoztatás szakembereinek kettős felelősségét az információt szolgálókkal és a használókkal szemben, amellyel az információs lánc folyamatos és pontos összefüggését biztosítják. Ez a tétel vonatkozik a fordítószolgálatokra is. A következő fontos közlemény a Bulletin Unesco Bibl. ezévi első számában /2/ ismertetett párizsi konferencia, amelyet kormányközi szinten az Unesco rendezett a FID, az IFLA és a CIA együttműködésével 1974. szept. 23-27.

Ezen a nemzetközi tanácskozások vitatták meg a NATIS rendszer célkitűzéseit. A NATIS az UNISIST-hez hasonlóan akronima és az információs központok összefogását, koordinálást jelent nemzeti szinten. A NATIS feladata, hogy biztosítsa országokon belül a szükséges információk hozzáférhetőségét mindazok számára, akik politikai, közgazdasági, tudományos, oktatói, társadalmi és művelődési területen tevékenykednek, hogy a közösség javát maximális mértékben szolgálhassák.

A nemzeti akció célkitűzéseinek első pontja tágabb értelemben pontosan ráillik a

a fordítószolgálatra is: "Az egyén személyes, hivatásbeli és társadalmi fejlődése egyaránt függ a kapott információk mennyiségétől, minőségétől és az információk hozzáférhetőségétől". A második pont kifejti, hogy számos országban a fennálló dokumentációs központok lehetőségeit és szolgáltatásait a potenciális használók nem ismerik egyáltalán vagy nem eléggé.

A célkitűzések 7. pontja a NATIS intézményes strukturáját vázolja. Kiemeli, hogy a dokumentáció minden szolgáltatása arra hivatott, hogy a rendelkezésre álló forrásokat a legjobban kihasználja és olyan módszerrel, amely az ország kulturális, társadalmi és gazdasági fejlődését a leghatásosabban segíti elő. Ennek a pontnak három irányelve érvényes a fordítószolgálatra is:

- a. a struktúra maximális rugalmassága,
- b. a többi szolgáltatási típusokkal való fokozott együttműködés,
- c. a rendelkezésre álló források minél teljesebb kihasználása.

A NATIS célkitűzéseinek pontos körvonalazása után a CBU = Controle bibliographique universel, az egyetemes bibliográfiai ellenőrzés megvalósítását vitatták meg, amelynek előfeltétele lenne a nemzeti szintű bibliográfiai ellenőrzés létrehozása. /3/

Befejezésül kitűzték 1978-ra azt az UNESCO konferenciát, amely már képes lesz a

NATIS különböző eredményeit az UNISIST és az UBC /-CBU/ programmal kapcsolatban kiértékelni és a további jövőre irányt szabni.

A nemzetközi távlatok rövid érintése után néhány részlet-tájékoztatást ismertetnék a fordításügy helyzetéről a szakirodalom tükrében.

SCOTT a műszaki fordításokról közölt cikkében 1971-ben /4/ a Brit Petroleum Kutató Központ bevált módszerét ismerteti és feltárja azokat az alapvető problémákat, amelyeket mi is jól ismerünk. Hiányolja a fordítások központi nyilvántartását, amelynek elégtelen pótlása a teljes folyóiratfordítások figyelése. Az elégtelenség nemcsak mennyiségi, hanem az átfutás is egyre hosszabb. 1962-ben még átlag egy év volt, de 1968-ben már 3 évre is terjed egyes folyóiratoknál, ami műszaki területen csaknem hasznavehetetlenné teszi a dokumentumot. A szerző felveti a gépi fordítás problémáját, amely még igen messze van a megoldástól, mivel a betáplálás lassu, emberi munkát igényel és mi több, hiába olcsó és gyors, a fordító szerkesztői munkája nélkül nem használható. Vitatható ellenvélemény, hogy a szerkesztés felesleges, mert a kutató anélkül is ki tudja hámozni a lényegét a komputer-fordításból. Tény viszont, hogy a kutató munkaideje a "kihámozás" reprodukáló munkájához túl drága. A szerző szerint a nyelvi korlátok kérdését elbagatellizál-

ni nem szabad, holott valóban előnyös helyzetben vannak angol anyanyelvűkkel. SAUNDERS egy évvel később /5/ a sheffieldi egyetem 1.539 főnyi kutatógárdájának idegen nyelvű szakirodalmával kapcsolatos problémáiról ír és szinte ott folytatja, ahol SCOTT befejezte: "A kutatás hatékonyságának növelése szükségessé teszi a nyelvi korlátok kiküszöbölését". A tartalomjegyzék fordítások és a referáló kiadványok biztosítják ugyan a gyors áttekintést, de a teljes fordítások továbbra is szükségesek, viszont nagyon költségesek. A kutatások költségvetéséből kellene fedezni a fordítottak egy részét - javasolja a szerző - és létrehozni a fordítások központi nyilvántartását az átfedések elhárítására.

Érdekes adatokat közöl TYBULEWICZ, A. 1970-ben a fent említett teljes folyóiratfordításokról /6/, ami kizárólag a szovjet tudományos folyóiratok angol fordítását jelenti /Cover-to-cover translations/. Amerikai kezdeményezésre 208 teljes folyóiratfordítás készül: 172 Az Egyesült Államokban, 35 Angliában és egy Kanadában. Angliában az a vélemény, hogy még több folyóiratot kellene angolra fordítani oroszból, és pedig a német, francia, japán és kínai rovására, mivel a folyóiratcikkek terén az angol után az orosz nyelv foglalja el a második helyet a fizika, kémia, biológia és matematika területén. Műszaki tudományokban a harmadik,

orvostudományi publikációkban a negyedik helyen áll, /első az angol, második a német és harmadik a francia/. Tekintve hogy a nyugati tudósoknak 1-5 %-a tud oroszul, a fordítói munka lényeges, azonkívül ésszerű a folyóiratokat teljesen lefordítani, mert nincs illetékes tudósgárda annak eldöntésére, hogy mi a fontos az orosznyelvű tudományos tevékenység egész területén. A folyóiratok teljes lefordítása esetén a referálás, indexelés, figyelőszolgálat, tájékoztatás is könnyebb.

A cover-to-cover fordítások újabb bírálatát és elemzését közli KNUL, C.M.A. holland szerző cikkében /7/. Felsorolja a fordítások három típusát: 1. a teljes folyóiratfordítás, 2. a válogató szakcikkfordítások, 3. az alkalmi, egyéni szükségletre készült fordítás.

Megállapítja, hogy az első típus áttekinthető, hozzáférhető, de lassu és azonkívül sok felesleges "töltelék"-cikket tartalmaz. A második típus a felesleges cikkeket mellőzni tudja és éppenugy áttekinthető és hozzáférhető, mint az első, ha megfelelő a feltárása. Viszont éppen ezért, ez sem elég gyors, de mindkét típus a tapasztalat szerint kifizetődő. A harmadik típus az egyéni rendelésre készült fordítás, ami a leggyorsabb, de a legköltésesebb. A megfelelő típus olyan kiadvány lenne, amely gyors, könnyen és olcsón hozzáférhető.

A szerző megemlíti, hogy a cover-to-cover fordításokat a hidegháború pszichológiai nyomása hozta létre. Az enyhülés idején az egyéni szükségletre épülő, erősen keresett anyag helyes és szakszerű válogatása adná a kielégítő megoldást.

KNUL, C.M.A. egy másik érdekes cikkében a delfti Európai Fordítási Központ tevékenységéről számol be /8/. Ez az intézmény 1960-ban alakult amerikai kezdeményezésre Delftben, a csodálatos faienceiről híres kis holland városban Hága és Rotterdam között. Az Egyesült Államokon kívül 14 nyugateurópai ország, Kanada és Izrael önkéntes közreműködésével jött létre és a 17 nemzeti központtól kapott fordításokat tartja nyilván és tárolja egyéb szervezetektől kapott műszaki és természettudományos cikkek, /szabadalmi leírások/ nyugati nyelvekre történt fordításait. 1973-ban nyilvántartott fordításaik száma 600.000 ebből 130.000 db van a Központban. Komputer segítségével évente kumulatív indexben adja ki a Központ új anyagát az Unesco támogatásával. Ez a kiadvány a World Index of Scientific Translations, amely már első kötetében is szép számmal közölt a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaiból. A fordítások nyelve zömében angol, 30%-a német és 25%-a francia nyelvre készült, egyéb nyelvek a maradék néhány %-ban szerepelnek csak. A Központ gondos-

codik arról, hogy a hozzá bejelentett fordításokat az igénylő 24 óra alatt megkapja, vagy továbbítja az igényt a bejelentő intézménynek, ha nincs a Központ állományában. A fordítások feltárása a feldolgozás következtében itt sem gyors. Pl. az 1971. év 43.000 fordítását csak 1975-ben publikálja az Unesco ETO szakrendben és szerzői mutatóval. KNUL véleménye szerint azonban a fordítások 10-15 évig nem évülnek el, ami tapasztalati tény és az igénylések nyomán pontosan lemérhető adat.

Összegezve a szakirodalomban és a fordításüggyel kapcsolatos hírekben való tallózást, megállapíthatjuk, hogy fordítószolgálataink a NATIS célkitűzései közül az egyéni fejlődés előmozdítását a GYÓGYSZEREINK-ben publikált jegyzékekkel könnyen hozzáférhetően és jól szolgálja. Ezek a havonta új és másolatban megrendelhető fordítások közismertek már és az érdeklődés egyre fokozódik. A növekvő forgalom tévyszámai minden felmérésnél jobban bizonyítják, hogy a teljes fordításokra minden szinten, az országos intézeteket és a klinikákat is beleértve, szükség van.

A szolgáltatásnak a NATIS célkitűzése szerinti rugalmassága és együttműködése a többi szolgáltatásokkal szintén kielégítőnek mondható. Vidéki igénylőknek nem egyszer interurbán telefon nyomán azonnal küldjük a kívánt fordítást. Az irodalomkutatás gyakran sikeres kiegészíté-

szítése a fordítások szakkatalógusában talált információ. A helyben olvasó kutatónak a katalógus mindig rendelkezésre áll és a segítséget nyújtó szükséges dokumentum azonnal megtekinthető vagy másolatban elvihető.

Utalással SCOTT, P.H. cikkére, az angol szerző szerint nyomatékosan hiányolt központi fordításnyilvántartás nálunk már negyedszázada megvalósult. "az Országos Fordításnyilvántartás... felállításával és működésével a többszörös fordításokat általában el lehet kerülni." POLZOVICS /10/ Ez a nyilvántartás folyóiratok szerint tárolja a lefordításra került cikkeket, ami az azonosításhoz elég, de szakmai feltárását csak az orvosi fordítószolgálat OOKDK-ban levő szakkatalógusa biztosítja. A katalógus 15 év fordításanyagát tartalmazza, jelen pillanatban 7.300 tételt, orvostudományi szakrendben 32 főcsoportra és azokon belül további 100 alcsoportra bontva. Mivel az alosztások állandóan gyarapodnak, ez az orvostudomány minden szakágára kiterjedő dokumentációs anyag bármennyire nem teljességre törekvő, mégis tükrözi az orvostudomány fejlődésének irányvonalait.

KNUL, C.M.A. tanulmánya /7/ nyomán megvizsgálva fordítószolgálatunkat, tevékenységünk a 2. és 3. típusba sorolható, a holland szerző szerint ideális megoldás az erősen keresett anyag válogató fordításait és az egyé-

ni szükséglet kielégítését összekapcsolni. Ez a módszerünk már hosszú évek óta bevált gyakorlat. Az egyéni rendelés általában teljesen friss cikkek fordítására vonatkozik, átfutása gyors, minthogy a rendelés időhöz kötött. Ezekből a fordításokból időnként válogatunk a szakkatalógus számára és az erősen keresett anyagból publikálunk is, minimálisan félév leforgása után. KNUL az olcsó hozzáférhetőséget is hangsúlyozza, a gyors átfutáson kívül, a fordítások potenciális használója minden magyar orvos és gyógyszerész, akik a GYÓGYSZEREINK c. havi folyóiratot díjmentesen megkapják; ezenkívül a Gyorstájékoztató előfizetői rendszeresen kapnak havonta kartont a megrendelt témájukhoz kapcsolódó új fordításanyagunkról ugyancsak díjmentesen. Az átfutás átlagosan egy év, még akkor sem több, ha az újramásolás és a rendelések torlódásának a problémáit hozzászámítjuk. Márpedig az Európai Fordítási Központ adatai szerint /8/ a fordítások 10-15 évig nem vesztek el aktualitásukat.

Befejezésül a külföldi szakirodalom rövid tájékoztató jelzései után meg kell említenünk POLZOVICS Iván elemző tanulmányát, /a/ amely a hazai műszaki és természettudományos fordítások főkérdéseit tárgyalja. A fordítások iránti társadalmi igény mintegy 75 %-ban műszaki-természettudományi tárgyú, ezen belül a döntő túlsúly a műszaki szakszövegre irányul. Az

idegen nyelvű szakirodalom közvetítését nemzetin nyelven legerősebben a műszaki szakemberek igénylik. A szerző a nagy volumen és a műszaki fordítók nagy száma /mintegy kétezer fő/ miatt a fordításügy közelebbi vizsgálatát indokoltnak tartja. A sajátosságok és a követelmények számos kritériuma a mezőgazdasági és orvostudományi területen is érvényes. További vizsgálatuk előttünk álló feladat.

I r o d a l o m :

- /1/ ARNTZ, H.: Die UNISIST-Konferenz. Regierungskonferenz zur Schaffung eines weltweiten Informationssystems für die Naturwissenschaften /UNISIST/, UNESCO, Paris, 4. bis 9. Oktober 1971. Nachr. Dok. 1971, 22, 6, 272-275.
- /2/ UNESCO - FID/IFLA/ICA Konferencia, Párizs, szept. 23-27. Bull. Unesco Bibl. 1975, 29, 1, 2-6.
- /3/ DÁCZER Éva: Ujabb fejlemények az UBC terén. TMT, 1975, 22, 7-8, 517-524.
- /4/ SCOTT, P. H.: Technical translations: meeting the need. /Műszaki fordítások: az igények kielégítése./ Aslib. Proc. 1971, 23, 2, 89-99.
- /5/ SAUNDERS, W. L.: The foreign language and translation problems of the social sciences. /Az idegen nyelvű szakirodalom és a fordítások problémái a társadalomtudományok területén/ Aslib. Proc. 1972, 24, 4, 233-243.

- /6/ TYBULEWICZ, A.: Cover-to-cover translations of Soviet scientific journals. /Szovjet tudományos folyóiratok teljes fordítása/.
Aslib.Proc. 1970, 22, 2, 55-62.
- /7/ KNUL, C.M.A.: Eljárt-e az idő a teljes folyóirat-szám /cover-to cover/ fordítások fölött? Open, 1974, 6, 1, 5-9.
Kvtári Dok.Szakirod.Ref.L. 1974, 6, 4, 72-73.
- /8/ KNUL, C.M.A.: A fordítások "utógondozása" az Európai Fordítási Központban /ETC/.
Open, 1973, 5, 11, 547-577.
Kvtári Dok.Szakirod.Ref.L. 1974, 6, 4, 71-72.
- /9/ POLZOVICS Iván: A műszaki fordítások típusai, sajátosságai és követelményei.
TMT, 1975, 22, 7-8, 477-505.

Külföldi könyvtárosok írják

Dešanka STAMATOVIČ

A könyv jövője

A könyv és az egyéb tömegtájékoztatási eszközök

Napjainkban egyre több szó esik a könyv szerepének a csökkenéséről. Ezért beszélni kell a könyvről, megkülönböztetett és objektív módon éppen azért, mert az emberben ebben a tekintetben is zavar támadt. Zavar támadt, mert nem tudja többé követni a haladást, amikor már tulságosan rajong a hangokért és a képekért, olyannyira, hogy nem képes ésszerűen dönteni a megismerés és a szellemi élvezetek felől.

Az ember által teremtetett tömeges és leginkább megbízható kommunikációs eszközök közül döntő szerepe volt a könyvnek, mint az emberi munka előmozdítójának és kifinomítójának. Kéziratok rögzítették a civilizáció kezdetét, ezáltal közvetlen hatásuk csak az embereknek egy szűkebb körére volt, de közvetett módon ez a hatás sokkal messzebbre terjedt ki. Az évezredek előtt kézzel megírt, a több száz

év alatt nyomtatott könyveknek történelmi szerepe volt a tudás megőrzésében és továbbadásában, leghatalmasabb kifejezőjévé és továbbvivőjévé vált az ember gondolatainak, nyelvismeretének, nemzeti hovatartozása meghatározásának és megerősítésének. Az évszázadok folyamán a könyv, azáltal, hogy befolyási köre egyre bővült, mind gyorsabban terjesztette az új eszméket, forradalmakat készített elő, felszabadította az embert, meghódította és megváltoztatta a világot, urrá lett a nyelvi korlátokon és összehozta a népeket.

A könyv megjelenése elsöpörte a mulandóságot és az emberi gondolat kiterjedése örök időkre biztosítottá vált. A könyvnek ez a képessége eredményezte központi helyét az oktatásban és új nemzedékek felnevelésében.

A nyomtatott könyv megjelenése hatalmas pszichés és szociális következményeket vont ilyen módon maga után és ezáltal átlépte a régi korlátokat és megváltoztatta a kultúra megnyilvánulásait. A könyv, azáltal, hogy századokon át a haladás, az ismeretek és felfedezések átadásának eszköze volt, hozzájárult egy új világ kialakításához - egy olyan világéhoz, amelyben az "elektronikus technológia" hivatott a saját új kommunikációs eszközei útján hirdetni a további haladás útján bekövetkező változásokat. Bár a most végződő negyed-évszázadban a könyv - főleg a nyomdai technika fejlődése következté-

ben - a legfontosabb tömegközlelési eszköz, mégis a kivételes lehetőségeket nyújtó új kommunikációs lehetőségek /rádió, film, televízió/ kezdetben pesszimista prognózist keltettek a könyv jövőjét illetően. Különösen sokat és mind gyakrabban emlegetik a könyv "detronizálását" a futuroológusok jóslatai, akiknek a technika döbbenetes fejlődése és lehetőségei azt sugallta, hogy a könyvet fel fogják váltani a modern technikai eszközök, elsősorban a televízió és az elektronikus eszközök.

Napjainkban a világon kb. 800 millió a műveletlen felnőtt emberek száma és számtalan emberi település létezik könyvtárak és iskolák nélkül. Ezzel egyidőben a könyvek termelése növekszik, az újságok és magazinok forgalma állandóan emelkedik és a könyvtárak olvasótábora egyre bővül /1/. Nyilvánvaló tehát, hogy ilyen körülmények között nem beszélhetünk a könyvnek, mint a nagy tömegek számára szánt eszköznek a "kihalásáról", hanem igenis foglalkoznunk kell a jövőjével, a további fejlődésével és a többi

/1/ Például szolgálnak a szovjet magazin, a Zsurnaliszt által közzétett statisztikai adatok: 9000 szovjet lap teljes forgalma 140 millió példány, a magazinoké pedig 150 millió, 1965. áprilisától 1971. áprilisáig 6,5 billió példány könyv került kiadásra a Szovjetunióban /személyenként 27 könyv/.

tömegtájékoztató eszközzel való kapcsolatával. A könyv további sorsáról termékeny vitákat folytatnak a vele foglalkozó emberek, azok, akiknek hivatását, alkotókészségét, szeretetét és szórakozását jelenti a könyv. Mindegyikük a maga szempontjai szerint beszél a könyvről, azaz a teljes meggyőződéssel, hogy az, mint kommunikációs eszköz, egyáltalán nem túlhaladott. A meggyőződés alapja az a tény, hogy még a rádió, film és televízió megjelenése után is - bár kétségtelenül gyors és hatékony a tájékoztatási lehetőségük - állandóan növekszik a publikációk számának és minőségének a grádiense. Ez a számbeli növekedés egyidejűleg számos problémát idéz fel a könyvtárak, könykereskedések és a kiadó intézmények számára.

A közlemények számának ez az emelkedése viszont csökkenteti az előállításuk, osztályozásuk és elérhetőségük tempóját: a könyvtárakban való kezelésük hagyományos módszerei már nem elégítik ki a tudósok és kutatók igényeit. Nincs a világon olyan könyvtár, amelyben ma meglehetne az összes kiadott könyv, vagy más dokumentum, vagy legalább is olyan mennyiségben lenne ott megtalálható, hogy bármely percben ki tudná elégíteni a felhasználóinak igényeit. Ilyen módon a könyvtárak képtelenek teljes képet adni az összes kinyomtatott emberi tudásanyagról. Lehetséges volt mindez a XV. században, a kb 250.000 kötetből. Már a XIX. század

7 milliós cimanyaga szükségessé tette a beszerzések összehangolását, speciális gyűjtemények kialakítását és technikai segédeszközök igénybevételét.

Bár nem kételkednek jövőbeli fontosságban a tudomány és kultúra terjesztését illetően, mégis azt tartják, hogy a könyv, mint tájékoztatói eszköz ma már tulságosan nehézkes, ügyetlen és helyesebb lenne helyette olyan modern módszereket alkalmazni, amelyek nemcsak továbbadják, de rendszerezik is a szükséges információkat. A komputerok, mikrofilmek és a távközlés technikai lehetőségeihez fűzött remények radikális változásokra mutattak a tudományos információkat szolgáltató könyvtárakban. /Pl. a "Video file", az Ampex Co computere lehetővé teszi 250.000 dokumentumnak, ill. oldalnak nemcsak a rögzítését egy 30 cm hosszú mágneses szalagon, amely egy percnél rövidebb időn belül kivetithető egy ernyőre, de ezeket a dokumentumokat ugyanakkor több és egymástól távol levő helyekre is el lehet juttatni. Ezenkívül a levetített dokumentum egyszerű módon egészében, vagy részleteiben le is másolható" /2/.

/2/ Nänny, Max: Entthronung des Buches? /A könyv detronizálása?/ Idézve: "Am Ende des Buchzeitalters?" /A könyvkorszak végén?/ - Trier, 1968, Spree-Verlag.

A modern technikai eszközök által nyújtott lehetőségek, különösen tudományos és technikai vonatkozásban, nagy lehetőséget nyújtanak a kutatók számára: lehetővé teszik egy "adatbank" vagy "elektrotéka" létrehozását, ami azt jelenti, hogy az információk egyidejűleg, azonnal, teljességgel és globálisan kiterjeszthetők. Megvalósítható lenne egy kapcsolt hálózat, valamint a világ minden országával létrehozott összeköttetés révén egy egységes információs központ, amelyben a minden országból beérkezett adatokat regisztrálni lehet. Világos azonban, hogy egy ilyen egységes, az egész világra kiterjedő rendszer megvalósítása, beleértve a tervszociális és politikai szempontjait, igen sok munkát igényel a legkülönbözőbb területeken. A rádió, film, mikrofilm, televízió és az elektronikus eszközök meghódítottak bizonyos kommunikációs területeket, amelyeken a könyv évtizedeken keresztül teljes monopóliummal rendelkezett. Mégis, a könyv, mint a tudás átadásának közvetítő eszköze, nemcsak megtartotta, de ki is szélesítette a befolyását. Azokban az években, amikor a tömegkommunikáció milliók számára elérhető modern eszközei a könyvtől elvonták a hűséges olvasóknak egy részét, ugyanekkor ezek az eszközök hozzá is járultak a könyv népszerűsítéséhez, mivel a film, rádió és televízió nem tudja a kimondott és a leírt szavak közti szakadékot kitölteni.

Bár a rádió kezdetben csak a szórá-
koztatást igyekezett szolgálni, mégis igen
hasznos befolyást gyakorolt az emberek nagy
részére, mert fokozatosan azt a benyomást tudta
kelteni, hogy speciális kommunikáció jöhetett
létre a bemondó és a hallgató között. Ez a be-
nyomás nem különíthető el a rádió - mint esz-
köz - igazi természetétől, "amely képes arra,
hogy az egyén lelkivilágát és az egész társa-
dalmat kizárólagosan a hallottak visszhangozá-
sára bírja" /3/.

A rádiónak azt a hatalmas erejét, pil-
lantnyi képességét, hogy az individualizmust
kollektivizmussá alakítsa át - nem lehet lebe-
csülni ugyan, de nem is szabad azt komolyan
venni: a valóság az, hogy a rádiónak a nyilvá-
nos tájékoztatásban elfoglalt, eredetileg mono-
polisztikus helyzete inkább a kevésbé művelt
rétegekre gyakorolt erősebb és tartósabb hatást.
Magasabb műveltségű embereknek sikerült elfo-
gadni és egyben semlegesíteni is a rádió be-
folyását és úgy fogták fel "mint az idegekre
ható információs rendszer egy fajtáját. Nap-
jainkban a rádiónak az embereket összehozó
szerepét inkább az adatszolgáltatás, az időben

/3/ Marshall McLuan: Understanding Media - the
Extentions of Man /Megértést szolgáló esz-
közök - az ember kiterjeszkedése/
Beograd 1971, Prosveta. 364.old.

közzétett h iranyag és főleg az időjárásról szóló jelentések jelentik." /4/

A rádió, követve a többi tömegkommunikációs eszközt, elsősorban a televíziót, a modern ember szükségleteihez formálja át a műsorát. Különböző közvetítések, gyors tájékoztatás, aktuális ujdonságok, politikai kommentárok, szórakoztató programok a rádiót a magánjellegű és egyéni használat tárgyává tették.

Ezek között az új, megváltoztatott körülmények között a rádió, mint tömegkommunikációs eszköz, műsorának nagy részét az irodalomnak, kulturális programoknak, új kiadványok és könyvek ismertetésének szenteli, anélkül, hogy a könyvtől, mint vetélytársától tartana.

A film hosszabb ideig tartotta meg a közönségét, mint a rádió, azáltal, hogy a reális helyett egy képzeletvilágot nyújtott a számukra. Annak a ténynek következtében, hogy a film nagy mennyiségű adatot képes megőrizni és továbbadni, "veszélyessé válhat" a könyvre, a nyomtatott lapra, mert az nem képes annyi részletet az olvasói szem elé tárni, mint egy filmfelvétel. Mindazonáltal "éppen úgy, mint a fényképezés a festőket az absztrakt művészet felé sodorta, a film az írókat megerősítette a szavakkal való gazdálkodás és a mély szimbóliz-

/4/ Idem, 363.old.

mus irányában, ahol már a film nem bírja el a vele való összehasonlítást" /5/ Pillanatnyilag a filmipar úgy tekinti, hogy a legnagyobb eredményei olyan regények felhasználásából származnak, amelyeket a közönség azzal fogad be, hogy a belőlük készített film, mind a képernyőn, mind a vetítővászonon, abszolút módon kötött a regényhez. A film ugyanis, pontosan a könyvhöz hasonlóan, a hallgatóságánál eleve magasabb fokú műveltséget tételez fel, de a műveletlen közönség előtt érthetetlen marad. A műveletlen közönség, amely nem szokott hozzá a nyomtatott könyvben az eseményeknek a tipográfia által megadott sorrendjéhez, nem képes követni a pillantképek rendjét, a sajtó által rákényszerített lineáris logikát.

A film, sokféle felhasználási lehetőségei folytán, részben kiszorította a könyvet. A film levetette "kézirat-jellegét" és a televízió segítségével az elérhetőségnek olyan fokára lépett, amely a nyomtatott könyvéhez hasonló. Egy 8 mm-es filmtekercs és egy vetítőkészülék birtokában éppen úgy élvezhetjük a kikapcsolódást és annyira leköthet bennünket, mint ahogy azt egy könyv teszi. Mégis alig hihető el, hogy az emberek könnyen és gyorsan lemondanak az olvasás által nyújtott szellemi élvezetekről

/5/ Idem, 351.old.

azért, hogy azt képekkel helyettesítsék. Ugyancsak nem vált a film az oktatás jelentős eszközévé, miután innen a televízió gyorsan kiszorította, azért manapság inkább dokumentációs, utazási és történelmi beszámolóknál alkalmazzák.

A televízió az összes tömegkommunikációs eszközön túl, véglegesen a legnagyobb hallgatóságot nyerte meg, a tömegekre döntő pszichológiai hatást gyakorolt és különleges társadalmi fontosságra tett szert. Miután az ember életében állandóan jelen van, "a televízió már nem különleges jelenség, esemény,... hanem bizonyos módon az ember "hatodik érzékévé" vált, amely lehetővé teszi számára, hogy szabad akaratából kapcsolatba kerüljön mindazzal, ami kívülük történik, függetlenül az időtől és a távolságtól." /6/ Folytatólagos műsorai, állandó jelenléte és az a törekvése, hogy az átlagos színvonalon lévő közönségének az igényeit kielégítse, a televíziót, a film és a színház fölé emelkedően, a tömeg tájékoztatásnak, a kultúra széles körű terjesztésének egyedülálló eszközévé tették.

A televízió jól alkalmazható a nevelésben és az oktatásban, és ezért kétségek merültek fel, vajon nem fog-e a könyv kihalni és vi-

/6/ Petrić, V. Osma sila /A nyolcadik erő/,
Beograd, 1971, 135. old.

ták, objektív elemzések folytak a jövőben elfoglalandó helyéről és szerepéről. Függetlenül azoktól a testületektől, amelyeknek hivatásbéli érdekük a könyv fennmaradása és ahol figyelemmel kísérik, milyen előnyöket és hátrányokat jelent a könyv összehasonlítva a többi kommunikációs eszközzel, főleg a televízióval - sok pedagógus igyekszik megtartani az iskolában a hagyományos módszereket, abban a meggyőződésben, hogy ha megakadályozza a modern eszközök alkalmazását, azzal megőrzi a könyv jelentős helyzetét a modern ember életében. Nem számítva azt, hogy mi magunk mennyire vagyunk érdekeltek a könyv jövőjében, nem hanyagolható el az a tény, hogy a televízió - összhangban a technikai civilizáció általános fejlődésével - a fiatalok lelkéhez közelebb áll és hogy ezért a tanulók, különösen a gyermekek fenntartás és ellenkezés nélkül fogadják. A számos országból közölt tapasztalatok megerősítik azt a megállapítást, hogy a hagyományos módszerek és a televízió hatalmas kifejezési lehetőségei együttesen alkalmazva tekintélyes előrehaladást jelentettek a nevelésben. Világos, hogy az iskolatelevíziós központok programjai, egyeztetve az általános pedagógiai igényekkel és alkalmazva az iskolai tanmenetekhez, nagy mértékben bővítik az ismereteket. A televízió kiváló lehetőségeket nyújt az oktatási módszerek tökéletesítéséhez és a tömegkultúra emeléséhez,

anélkül, hogy a tanárnak az osztályban való szerepét és minden egyes növendékének egyéniségét tekintetbe vevő tudatos és lelkiismeretes érdekeltségét a háttérbe szorítaná.

A televízió, mindezen jellemző tulajdonságaival sem veszélyezteteti végzetesen a könyvet és a ajtót, mert, bár funkcióik egy részét átvette, de teljességgel nem képes őket helyettesíteni. Ezen az uton, ha időlegesen is, nagyszámu hallgatóságot nyelt el. A valóság azonban az, hogy a nézők tekintélyes része sohasem volt aktív olvasó. Az ő tudásigényüket kielégíti a gyors, vonzó, izgalmas tájékoztatás. Ez a "nyolcadik erő" vonzza a tömegeket, bár az információinak tartalma általában sokkal felületesebb és kevésbé teljes, mint az újságoké. A televízió leginkább a hirdetések látványossága és a reklámok drámai közlése útján lelkesíti nézőit és - befolyásolja egyben a közvéleményt. Ezért tételezhető fel biztonsággal, hogy a televízió, miután kimerítette funkcióját a tömegek kulturális felemelkedése irányában, maga lesz az az eszköz, mely a könyv valódi értékét megismereteti és reális mértékre csökkenti a vizuális információk jelenlegi túláradó tömegét. Emellett, éppen a "televízió korszakában", a vizuális információ legnagyobb vonzóerejében - a nyomtatott szó előállítás és felhasználása,

mint már említettük, egyáltalán nem mutatja azt, hogy a könyv csatát veszített volna a korszerű tájékoztató eszközökkel szemben.

Az UNESCO statisztikája szerint/7/ a világ könyvtermelése az 1955 évi 285000 műről 1968-ban 487000-re és 1970-ben 500000-re emelkedett 8 billió példányszámmal. 1950 és 1970 között a világon megjelent művek száma a kétszeresére-, ill ezek teljes forgalma háromszorosára nőtt. Ezzel egyidejűleg az irni-olvasnitudók száma az egész világon több mint kétszeresére emelkedett. Ha a könyvtermelésnek ez a fellendülése folytatódik, feltehető, hogy a XX. század folyamán kiadott könyvek száma 25 millió fölé lesz. Egyedül a Szovjetunióban 1970-ben kiadott könyvek példányszáma 1.309 millió, ami az egész világ termelésének 16 %-át teszi ki. Ugyanekkor Afrika, Latin-Amerika és Ázsia /Japánt kivéve, de a Kínai Népköztársaságot beleértve/ összesen magukba foglalják a világ összes irni-olvasni-tudóinak kb. 50 %-át és az iskolás gyermekek 63 %-át. Ez nyilvánvalóvá teszi azt az aránytalanságot, amely a magas fokban iparosodott és a fejlődő országok között fennáll. Ezek az aránytalanságok nemcsak a fejelett kiadó-ipar és a könyvpiac különbségéből adódnak, hanem leginkább az egész anyagi fej-

/7/ L. ugyancsak a statisztikai adatokat R.Escarpit könyvében: "Die Revolution des Buches" /A könyv forradalma/, Gütersloh, 1967, 46-62.oldal

lettségben mutatkozó különbséget fejezik ki. Ezért ellentmondásos egyeseknek az a jóslata, hogy a mai világban a könyv kihal a többi kommunikációs eszközzel folytatott harcban - amikor más országoknak még arra sincs meg a lehetősége, hogy a maguk társadalmában felhasználják nevelés céljára és a kultúra, tudomány terjesztésére.

Jugoszláviában pl. a televízió az 1962 és 1969 közti időszakban egész kivételes fejlődés ért el: az 1962. évi 126.102 TV - előfizetők száma 1969-ben 1.546.460-ra és 1972-ben 2.079.966-ra emelkedett. Ugyanebben az időszakban az 1960-69 évi kiadói tevékenység számbeli-
leg 63%-kal emelkedett a kiadott műveket illetően /1969-ben 8.708/ és 143%-kal a forgalomban /63,9 millió példányszám 1969-ben/. Az újságok ugyancsak nagy mértékben megszorodtak: 1.380 lapot adtak ki Jugoszláviában, ami 1960-hoz képest 53%-os növekedést jelent - évi forgalmuk pedig 776,4 millió példány, azaz 23%-kal több, mint 1960-ban. A magazinok száma ugyancsak az 1960-évvél összehasonlítva, 47%-os emelkedést mutat /1213 féleség 1969-ben/, míg a forgalomban levő példányszám megnégyszereződött /180.5 millió 1969-ben/. Másik érdekes tény: az importált könyvek és folyóiratok értéke 1971-ben 63%-kal magasabb, mint 1970-ben volt. A könyvtárak állománya azonos időszakban ugyancsak

63%-kal növekedett és az olvasók száma is állandóan emelkedik.

Mélyen meg vagyunk győződve afelől, hogy a technikai eszközök, természetüknél és célkitűzésüknél fogva, nagy mértékben hozzá tudják a könyvet segíteni a szakszerű kezelés és a benne lévő ismeretanyag gyorsabb terjesztése és olcsóbbá tétele révén, ahhoz, hogy tovább fejlődjön és formálódjon. A könyv méretei és a technikai kivitele közömbös, igazán fontos az kinyomtatott szó, amelynek segítségével az ember lerögzíti a haladás jelenlegi állapotát és az elmúlt idők tanulságai alapján megmagyarázza jövőjét, hidat képezzen a nemzedékek között. Mert „semmilyen erőforrás sem termel annyi fényt, mint amennyit néha egy keskeny kötet bocsát ki magából és a villamos energiának soha nem lehet akkora ereje, mint amennyi elektromosságot a kinyomtatott szó rejthet magában. A könyv soha el nem öregedő, legyőzhetetlen erő, tömör és sokoldalú - miért kellene tehát félnie a technikától? Nem éppen a könyv segíti elő a technika fejlődését és terjedését? Mindenütt és nemcsak a mi személyes életünkben, a könyv alfája és omegája a tudásnak és minden tudománynak megalapozója.”

/8/

/8/ Stephan Zweig /idézte L.Vladimirov cikkéből:
Könyvek, elektronika, televízió./
UNESCO Courir, 1972. január.

K ö n y v i s m e r t e t é s e k

Heinz DAVID

A tudományos információ, mint a biológia és az
orvostudomány fejlődésének kifejezője

/David, Heinz: Wissenschaftsinformation als
Ausdruck der Wissenschaftsentwicklung in Bio-
logie und Medizin. Berlin, 1974. VEB Verl. Volk
u. Gesundheit. 242 p./

A tudomány általában a társadalmi gya-
korlatból fejlődött ki és szoros kapcsolatban
van az információval. Társadalmunkban a tudo-
mánynak az emberiség javát kell szolgálnia. A
modern tudományoknak három összetevője van: az
empirikus ismeretek, a filozófiai alapok és
következtetések, valamint az elméleti tudása-
nyag. A tudomány ismereteket halmoz, amihez a
kutató egyéni gondolatokat kapcsol. Nem egysze-
rű halmozásról van azonban szó, a megismerés
folyamata során a régebbi ismeretek közé beépül-
nek az új ismeretek és ezzel a tudomány minősé-
ge átalakul. A megismerésnek vannak szakaszai:
menyiségi, minőségi, végül a kettő egyesítése.

A tudományos megismerés nem más, mint
tudományos információ, amit valamilyen publiká-

ciós formában rögzítettek. Ezek az információk akkor hasznosak igazán, ha hatnak az emberi cselekvésre. Virchow szerint, ha a tudományt szolgálni akadjuk, nemcsak saját kísérleteinket kell alapul venni, hanem mások véleményére is támaszkodnunk kell. Az orvostudomány a gyakorlati tudományokhoz tartozik, a hozzá tartozó információk gyorsan halmozódnak fel, művelőinek még nagyobb a felelőssége abban, hogy ezek az információk hozzáférhetőkké váljanak.

A tudományos információk kifejlődését és terjedését magától értetődően befolyásolják a tömegkommunikációs eszközök, az utóbbiak fejlődése az elmúlt század óta igen gyors volt, ezek az eszközök ma a tudományos és társadalmi élet minden területén nagy szerepet játszanak.

Az első tudományos folyóiratok, amelyek az információk rögzítésére szolgáltak a londoni Philosophical Transactions, valamint a párizsi Journal des Savants volt. Mindkettő 1665-ben jelent meg.

Az információ természetesen már az ókorban ismert fogalom volt. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az asszírok ékirásos könyvtára és a babiloni törvénygyűjtemény. A dokumentáció modern formája a 17-18. században kezdődött, amikor is az 1753-80-as években Diderot és D'Alembert az Encyclopaediában foglalták össze a természeti törvényeket, az emberi tudás és művészet problémáit. Leonardo da Vinci korában

még úgy ahogy át lehetett tekinteni a technika és a tudomány egészét, de a későbbi években, Watt és Stephenson korában például már nehezen.

A folyóiratok száma az idők folyamán egyre gyarapodott. Az Illinois Monthly Magazine már 1831-ben azt írja, hogy ez az időszak a periodikák arnykora. 1850-re számuk 1000-re emelkedett.

A dokumentumok száma fokozatosan nő, nem olyan mértékben azonban az információk száma. A dokumentumok mindig tartalmazznak szekunder ismereteket. Vannak viszont olyan információk, amelyek kihasználatlanok és olyanok, amelyek felfedetlenek maradnak. A 19. században a túl sok tudományos publikációt referálólappal próbálták áttekinthetővé tenni.

1960-ban az egész világon összesen 1 051 200 000 oldalt nyomtattak, ez azt jelenti, hogy minden percben 2000 oldalt. /Kent/ Ez a szám azóta csak nőtt, évenként kb. 2 millió folyóiratcikk jelenik meg. Az ismeretanyag egyre nő és ha mindent el akarnánk olvasni, akkor egy percre 2000 oldal jutna. Nő a folyóiratok és más dokumentumok száma is és ezzel a kutatók száma is gyarapszik. Megállapíthatatlan méretű ismeretlavinna indult meg, írják. A mi véleményünk nem egészen ez.

A tudományos publikációk növekedése exponenciális függvényvel jelezhető. Ezt a

növekedést azonban még különböző faktorok is befolyásolják. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a publikációk minden 10 esztendőben megkétszerezik egymást. Ha azonban a publikációk tartalmi értékét is megvizsgáljuk, akkor - Volkov szerint - a megkétszereződés csak 20 év múlva következik be.

A dokumentumok gyarapodási vizsgálatánál meg kell említeni, hogy a gyarapodás mértéke az egyes tudományágaknál különböző. Az is változó, hogy egy-egy ország bizonyos tudományág területén mennyit publikál. Az orvostudomány területén a publikációk 50%-a az USA-ból, a Szovjetunióból, Angliából, a két Németországból, Japánból és Franciaországból származik.

Érdekes az információ felhasználásának kérdése is. Ma már biztosan nincs olyan kutató, aki képes akár a maga területén is az összes információt összegyűjteni, szelektálni és felhasználni. Ezért sokkal egyszerűbb, olcsóbb és kevesebb időt igénylő módszert kellene kitalálni, hogy ne kelljen a kutatóknak az ismeretek után járniuk. Broglie szerint a kutatók elvesznek a megjelent cikkek tanulmányozásában. A bibliográfiákat is sokszor átolvassák, de nem gondolják át. A lényeges dolgokon átsiklanak, a kis dolgokban pedig elvesznek.

Az információt illetően a felhasználatlan információk száma is nő. A referálólapok elterjedésével fennáll az a veszély, hogy az egyes cikkek kései referálásával az információk

sokáig felhasználatlanok maradnak. Ezért sok kutató visszatér az eredeti cikkek tanulmányozásához. Sokat segítenek a külföldi tanulmányutak is. És persze nagy szerepe van a véletlennek is. Végül, és nem utolsó sorban, a kutatóknak is több időt kell fordítaniuk az információk kiértékelésére.

Heves viták folynak arról, van-e információs krízis. Nem az információk tömege okoz gondot, hanem az, hogy a feldolgozás késik. Az egyes ember számára az okozza a mindent elárasztás nyomasztó érzését, hogy a szakemberek lehetőségeiket nem használják ki. Mindenesetre szükség van olyan új módszerekre, amelyek a feltárásban segítséget nyújthatnak. A gépi feltárás minden valószínűség szerint hatásos lesz majdan. Azonban ebben az évtizedben és nincs kizárva, hogy az utána következőben is, még tulsúlyban lesznek a hagyományos módszerek és ezek jelentősége a gépesített mellett is megmarad.

A 19. században virágzott ki a referált szakirodalom. Elképzelhető, hogy a referátumok továbbra is kiváló másodlagos források maradnak. Nem szabad azonban arról elfeledkezni, hogy referálással mindezideig csak a cikkek 60%-át tárták fel, hogy az eredeti megjelenésétől a referátum kézbe kerüléséig legalább 1,5-2 év telik el. Ez az idő sok esetben 3 év is lehet.

A többi tudományággal párhuzamosan az orvostudományi információk száma is megsokszoro-

zódott, ezt mutatja a perodikák és cikkek számának a növekedése is. 1780-ban még csak 69 orvosi folyóirat volt. 1880-ra számuk 850 lett 20.000 cikkel. 1961-ben Adams szerint 5000 orvostudományi folyóirat jelent már meg 250.000 publikációval.

Ma 10.000 folyóirat 700.000 cikkel jelenik meg. Az eredeti folyóiratokkal szemben azonban egyre inkább előtérbe kerülnek a referáló lapok.

Az információk tárgyalásánál érdemes megemlíteni, hogy például a gyógyszerek 80%-át az orvosok csak 10-15 éve kezdték használni és így az orvosok 50%-a ezekkel a szerekek csak tanulmányai elvégzése után találkozhatott. Információigényüknek ez az egyik alapja: szeretnék megismerni, meg kell ismerniük ezeket a gyógyszereket, annál is inkább, mert a tanultak alkalmazására sok esetben egyszerűen nincs is lehetőségük.

Az információk olyan mértékben növekednek, hogy feltárásukkal az indexek sem tudnak lépést tartani. A referálás töredékes, másrészt egyenetlen, vannak cikkek, amelyeket többszörösen referálnak a különböző referálólapok, vannak, amelyek teljesen kimaradnak. Az Index Medicus sokat segít az eligazodásban, de a kérdést teljesen nem oldja meg.

Nagyon érdekes, hogy egy-egy technikai találmány mennyi új ismeret megismerését vonja

maga után. Ez a helyzet az orvostudományban a mikroszkóp feltalálásával, amely Leeuwenhoek nevéhez fűződik. A fény- majd később az ultramikroszkóp feltalálása következtében kialakult információk tömegét ultrastrukturális fejlődésnek nevezzük. Ez a tudományág a sejtek struktúrájával és funkciójával, valamint az ezeket tartalmazó makromolekulák vizsgálatával foglalkozik. Határterületei a biológia, orvostudomány, fizika, technika. Az információk növekedése jól szemléltethető ebben a relatívan új tudományágban. Az 1940-70-es időszakban a publikációk száma növekvő tendenciát mutat. 1950-ben a fejlődés szabálytalan, még érződik a háború hatása, de az elektronmikroszkóp megjelenése újra gyors fejlődést eredményez. Az információ teljes felhasználásáról itt sem beszélhetünk, a hiányzó 10% abból adódik, hogy a cím nem fedti teljesen a tartalmat, valamint abból, hogy a kisebb országok publikációi nem olyan ismertek. Ötéves periódusokra lebontva azonban a növekedés százalékos aránya csökkenő tendenciát mutat.

A tudományos cikkek nyelve még manapság is problémát okoz. A vizsgálatok során kiderült, hogy a vezető nyelv még mindig az angol, ami nemcsak abból ered, hogy nagy az angol nyelvterület, hanem abból is, hogy más nyelvterületek kutatói is az angol nyelvű publikációkat tekintik forrásnak. Az ultrastrukturális fejlődés területén a különböző szakterületeken a

megoszlás más és más. Mégis, ha a sorrendet próbáljuk megállapítani, akkor első helyen áll az angol nyelv, utána következik a német, francia, orosz és végül az egyéb nyelvek. Az utolsó helyen említjük az egyéb nyelveket, itt azonban ki kell emelni a japán nyelvet, ugyanis ezen a nyelven egyre több publikáció jelenik meg.

Ha a közlemények szerzőit nézzük, úgy látjuk, hogy egyre több a társszerző. A legtöbb többszerzős mű Japánból származik, utána az USA, Franciaország, majd Magyarország és Svédország következik. A többszerzős művek száma növekvő tendenciát mutat kutatások szerint két évtized múlva nem fog megjelenni egyszemélyes cikk.

A dokumentumok másik életjelensége az avulás. Bradford kísérletei alapján elfogadtuk, hogy az avulás a felezési idővel jellemezhető. Ez az az idő, amikor a hivatkozások fele történik. A tudományos eredmények avulási ideje változó. Erre különböző kísérleteket végeztek. A hivatkozások gyakorisága egy bizonyos mértékben a tudományos ismeretek kiszélesítésének mértéke is. Az átlagos felezési idő 4-6 év, de jelentős különbségek vannak a különböző szakterületek között. A szociális gondozás irodalmában például nagyon rövid, a társadalmi szokásokéban pedig nagyon hosszú. /Earle és Vickery 1969/. Ha az avulás görbéjét nézzük, úgy látjuk, hogy az első években a hivatkozások száma nagy, aztán gyorsan csökkenni kezd, majd ez a csökkenés

is lelassul. Ez egyaránt vonatkozik könyvekre és folyóiratokra.

A biológiai ultrastrukturális fejlődés irodalmában a felezési idő 5 év. Érdekes, hogy a különböző nyelvterületeken az avulás aránya nagyjából megegyezik. Azokat a forrásokat, amelyek 10 évvel azelőtt íródtak, már történelmi forráskén használják fel. Az ultrastruktúra szakirodalma területén a szóródás igen nagy. Ez nem véletlen, minden új tudományterület kialakulásakor ugyanez történik. Ez persze még jobban megnehezíti a megfelelő információk gyűjtését és feldolgozását.

Az egyes közleményekben felhasznált irodalom vagy idézet sok mindent elárul. Különböző vizsgálatok szerint a kutatók többsége a publikációhoz átlagosan másik százat olvas el és tizet idéz. A szakirodalom kiválasztásában egyéni szempontok is közrejátszanak, a szerző által elérhető információk számától és attól hogy mennyire tudja felhasználni az idegennyelvű szakirodalmat. Természetesen leggyakrabban az angol nyelvű cikkeket idézik, a második helyen a kutató anyanyelve szerepel. Érdekes adat, hogy a más nyelvterületről való információs felhasználás ott a legkisebb, ahol az angol az anyanyelv.

A nemzetközi kongresszusok lehetővé teszik, hogy különböző nemzetiségű, különböző területről érkezett kutatók az új információk-

ról értesüljenek. Mód nyílik vitára, áttekin-
tést kapnak a résztvevők a tudomány jelenlegi
állásáról, a fejlődési tendenciákról. A nemzet-
közi kapcsolatok is erősödnek. Fiatal kutatók
megismerik szakterületük neves kutatóit, prob-
lémáik felvetésére választ kapnak.

A kongresszusok fejlődésében hasonló a
tendencia, mint a folyóiratoknál. 1959 óta nő
a kongresszusok, szimpóziumok száma. Az Egye-
sült Államokban ez a növekedés évi 10-20% volt.
1961-ben 500 orvostudományi társaság 1500 ren-
dezvényt szervezett.

A kongresszusok új információs forrá-
sokat tárhatnak fel.

Mihajlov szerint a kongresszusi anyag
fele más formában nem is jelenik meg. Ezért a
kongresszusi anyagot mint különleges információ-
forrást újra vizsgálat tárgyává kell tenni, te-
kintettel eredeti funkciójára és publikálásának
hosszu /1,5-2 éves/ idejére.

Ultramikroszkópos kongresszusokat 1949
óta rendeznek. Az első 1949-ben Delftben volt.
Az idők folyamán ezt még hat követte, 1950-ben
Párizsban, 1954-ben Londonban, 1958-ban Nyugat-
Berlinben, később 1962-ben Philadelphiában,
1966-ban a japán Kyotóban, majd 1970-ben
Grenobleban.

Ezekon a kongresszusokon eddig össze-
sen 1621 előadást tartottak, az elsón számuk
csak 11 volt, az utolsón már 613-ra emelkedett.

A résztvevők száma is egyre nőtt, a delfti kongresszuson 209 kutató vett részt 14 országból, az utolsó kongresszuson ezzel szemben már 1100 volt a résztvevők száma. Jellemző azonban, hogy a résztvevők fele mindig a rendező országból való.

A kongresszus nyelve függ az előadók orientálódásától, ami az utolsó időben egyre inkább az angol nyelv. Alapvető kongresszusi nyelvek az angol, francia, német. Ha a rendező ország nyelve megegyezik az egyik alapnyelvvél, akkor a kongresszus nyelve kizárólag a rendező ország nyelve.

A kongresszuson résztvevő országok száma is nőtt az idők során. 1950-ben még nem vett részt szocialista ország, az utolsó kongresszuson azonban már nyolc szocialista ország képviselői jelen voltak.

A kongresszusoknál vannak ugynevezett tartalmi problémák is, amik abból adódnak, hogy a kutatások egy része nem fejlődik párhuzamosan a publikációk számával. Ragyogó példa erre a máj problémaköre, amelyben az előadások száma jóval kisebb, mint az ebben a témakörben publikált cikkeké. A fejlődési tendencia eszerint a kongresszusokon kevésbé tükröződik.

Ref.: TILLY Hedvig

Egy száz év előtti szakbibliográfia

A nemzeti szakbibliográfiák kialakulása a XVIII. sz. második felében indul meg. Nálunk az első ilyen Weszprémi már klasszikusnak számító Succintája. Majd az orvostudomány fejlődésével a XIX. sz. végén jelennek meg az egy-egy szakág irodalmát feldolgozó speciális bibliográfiák.

A magyar orvosi bibliográfiákról Kozocsa adott összefoglalást, s abban néhány szakbibliográfiát is megnevez: szemészet /1895/, belgyógyászat /1896/, gyermekgyógyászat /1899/, és még számosat az 1900 után megjelentek közül.

A XIX. századi magyar orvosi könyvek más célú kutatása közben találtunk a fentieknél korábban megjelent szakbibliográfiát, amely eddig a bibliográfusok figyelmét elkerülte. Fekete Lajos /1834-1877/ kisujszállási tisztiorvos, a jászkun kerület tisztiorvosa 1874-ben adta ki A magyarországi ragályos és járványos kórok rövid történelme c. munkáját. /Debrecen, 1874, Városi ny. 103 p./ A látszólag szerény kis könyv címe szerint orvostörténeti mű, és a könyv kézbevételekor derül ki, hogy bibliográfia is van benne. Kozocsa említett összefoglalójában Fekete Lajosnak egy másik, csak kéziratban lévő,

de közben elvesztett művét "Magyar orvosi könyvészet 1849-1874-ig" megemlíti, de ezt nem.

A szerző e "rövidletben" összefoglalja a hazai ragályos és járványos betegségek történetét. A járványokat /beleértve az állatjárványokat is/ 1000-tól kezdve 1873-ig bezárólag tárgyalja. A korabeli forrásokból meritve közli az akkor használatos orvosságokat, diétákat, leír néhány receptet, de nem hiányzik a babonás gyógyászati eljárások felsorolása sem, hogy csak egy példát említsek: A pestis ellen Pápai Páriz szerint /33.old./ "Leghathatósabb izzasztó szer a vén szarvasnak a szeme szögletén összeaszott nedvesség, vagy könny, melytől patak módjára foly embertől a veriték, ..." Ezeken kívül ismerteti a ragályos betegségek megakadályozására tett intézkedéseket.

Befejezésül közreadja a járványos és ragályos betegségekkel foglalkozó magyar művek címeit, amelyekből kitűnik, hogy "elődeink sem voltak közönyös tanúi a hazánk földén pusztított járványok és ragályoknak ..." /89.old./

A mai könyvtári ismereteink szerint szeretnénk meghatározni ezt a művet. Rejtett bibliográfia, mert nem önállóan, hanem az orvostörténeti munka kiegészítéseként jelent meg. Retrospektív, mert egy lezárt korszak anyagát dolgozza fel 1550-1873-ig. Szakbeosztást követ és 6 csoportba rendez a címeket ilyen módon:

A pestisről írtak:

A himlőről irtak:

A hagymázzról, csömörről, váltólázzról
stb. irtak:

A keleti hányszékelésről irtak:

Vegyesek a kholera, váltóláz, himlőről:

Az állatjárványokról irtak:

E csoportosítás egyszerű és könnyen használható. A későbbi bibliográfiák is feldolgozzák a járványos és fertőző betegségeket, de kikeresésük nehezebb. Így például Győry Tibor bibliográfiájában e betegségeket a Pathologia főfejezet 1. Pathologia et therapia specialis interna és a 9. Paediatrica. Vaccinatio. alfejezetekből kell kiválogatni.

Fekete Lajos egy szakon belül időrendben sorolja fel a címeket, tehát egy szerző neve több helyen is szerepel a kiadási évek sorrendje szerint.

A bibliográfia részben repertorium is, mert nemcsak a könyveket, hanem néhány folyóirat cikkeit is feldolgozza.

A cimleírás a mai fogalmaink szerint hiányos, de figyelembe kell venni, hogy az összeállító nem könyvtáros, hanem orvos, mint a korai bibliográfiák szinte mindegyikéé. A szerzők neve után megadja orvosi képesítésüket, az akkori vagy korábbi hivatali beosztásukat. Ez kissé szokatlan, de hasznos segítséget adhat orvosok életrajzi adatainak összeállításánál.

A könyvcimeket teljes egészében leírja, majd a kiadás évét és helyét vagy e két utóbbit felcserélve. A kiadót és lapszámot nem közli. Megjegyzi, ha a könyv fordítás vagy más nyelven is megjelent, mint pld. /94.old./ 'Bene Ferenc "Kurzer Unterricht von den Schutzpocken." Buda. 1817. Minden e hazában divatozó nyelven megjelent s kiadatott a m.kir. helytartó tanács parancsára.' - A folyóiratcikkekénél a lapszámot nem közli, csak az évfolyamot és a füzetszámot. De felhívja a figyelmet arra, hogy a "A hazai orvosi lapokban, u.m. az Orvosi Tárbán, Orvosi hetilapban, Gyógyászatban, stb. számos értekezés olvasható e tárgyakról." Néhány műhöz annotációt is fűz az összeállító. /92.old./ 'Chenót Ádám, Erdélyország főorvosa "Tractatum de Peste" 1766. Egyike a legjobbaknak.' Vagy egy másik helyen /89.old./ Frankovith Gergely Hasznos és fölötte szükséges könyvéről ezt írja "E műben a döghalál ellen több vény, tapasztalatik elő; sok apró, - szent tárgyat ábrázoló fametszet van a szövegbe nyomtatva. Az egész könyv tele van badarságokkal, hemzseg a tudatlanság, babona, astrologia hamis tanaitól."

Figyelemre méltó, hogy a mult század végén - amikor a legtöbb orvosi könyv Pest-Budán került kiadásra - ez a könyv Debrecenben jelent meg. Az összeállító jól ismerhette tiszti orvosi kerületét, mert számos karcagi jászberényi, stb. szerző művét feldolgozta. Száz

évvel ezelőtt, amikor hazánkban még gyakran pusztított sok áldozatot követelő járvány, műve igen időszerű lehetett és az irodalomkeresést bizonyára megkönnyítette. Ma, amikor a járványokat sikerült felszámolni, a könyvnek már csak történelmi értéke van. Joggal tekinthetjük a fertőző betegségek és a közegészségügy első bibliográfiájának, mert erre az időszakra vonatkozó bibliográfia előtte nem volt, de azóta sincs.

I r o d a l o m

Kozocsa Sándor: A magyar orvostudományi és közegészségügyi bibliográfia kezdettől napjainkig.

Magyar Könyvszemle, 1961, 77, 2, 190-196 p.

Palatkás Béla: Magyar orvosi bibliográfiák.

Orvosi Könyvtárügyi Szemle. 1956, 1, 2, 97-106 p.

Schulek Vilmos: A budapesti kir.m.tudományegyetem szemklinika orvosi személyzetének irodalmi működése az utolsó 25 év alatt.

Bp. 1895.

Székács Béla: Belgyógyászati bibliográfia az 1888-1896 évekről a Gyógyászatban.

Torday Ferenc: A gyermekgyógyászati irodalom 1899-ben.

Bp. 1900. Klny.

Dörnyei Sándor: Az orvostudományi tájékoztatás
segédkönyvei. 1-2.köt.

Bp. 1963. KMK.

Bp. 1974, OOKDK

Győry Tibor: Magyarország orvosi bibliographiá-
ja 1472-1899.

Bp. 1900. 252 p.

TALLÓZÁS A KÖNYVESPOLCON

DÖRNYEI Sándor: Az orvostudományi tájékoztatás segédkönyvei. 2. átd.bőv.1-2. köt. 1974.Orsz. Orvostud.Könyvt. 2 db.

Use of medical literature. Ed.by L.T.Morton.
London, 1974. Butterworths. X, 406 p.

Két kiadványra hívjuk fel a figyelmet, melyek segítséget nyújtanak mind a könyvtárosoknak, mind az orvosoknak és a kutatóknak a szakirodalmi tájékozódásban. A magyar kiadvány az OOKDK könyvtárosképző tanfolyamának jegyzete, mely 1974-ben alaposan átdolgozva és kibővítve másodszor jelent meg. Az angol kiadvány az "Information sources for research and development" c. sorozat tagja, melynek egy másik bennünket is érdeklő kötete, a "The use of biological literature" - már két kiadást ért meg.

A két könyv célkitűzése alapvetően hasonló jellegű. Mindkettő ismerteti azokat a bibliográfiákat, folyóiratjegyzékeket, referálólapokat, szemlekiadványokat, lexikonokat, címtárakat, szótárakat és legfontosabb kézikönyveket, amelyek segítik a könyvtárost tájékoztató és állománygyarapító munkájában, és segítik az orvost és a kutatót, ha új, ismeretlen területen akar elindulni. Mindkét kiadvány általános és részletes részre tagolódik. Az általános

rész az orvostudomány egészét érintő műveket tárgyalja, a részletes rész pedig sorra veszi a medicina egyes ágaival foglalkozó műveket.

Azonban az eltérő szerzői koncepció, a nyelvi különbségek a földrajzi helyzet adottságai, a különböző anyagi lehetőségek több vonatkozásban különbözővé teszik a két kiadványt. S e különbségekből ered, hogy a keresett témától vagy az alkalmazás céljától függően hol a magyar, hol az angol kiadvány hasznosítható jobban.

Tartalmilag Dörnyei Sándor könyve többet ad azzal, hogy ismerteti az orvosi szakkönyv-kiadókat is. Ugyanakkor a Morton szerkesztésében megjelent kiadvány javára irandó, hogy egyik fejezete a gépesített információs szolgáltatásokkal is foglalkozik. Elég részletes tájékoztatást ad a MEDLARS - MEDLINE, Excerpta Medica, UKCIS, ASCA, INSPEC és BA-PREVIEWS gépesített rendszerek szolgáltatásainak anyagáról, jellegéről, költségeiről. Szem előtt tartva a könyvtárhasználó szakemberek igényeit, Morton könyve külön fejezetet szentel az angol nyelvterületen található legnagyobb orvosi szakkönyvtárak leírásának, a katalógusfajták és a könyvtári osztályozási rendszerek ismertetésének. A szakemberek irodalomgyűjtő tevékenységét segíti a könyv utolsó fejezete, amely a különlenyomat gyűjtemények rendszerezésére, feldolgozására ad javaslatokat.

A magyar kiadvány szerkezete rendkívül világos, könnyen áttekinthető. A részletes rész beosztása a Magyar Orvosi Bibliográfia rendszerét követi. A fejezeteken belül az egyes kiadványtípusokat mindig azonos helyen találjuk. Az ügyes tipográfiai megoldás jól kiemeli az ismertetett művek bibliográfiai adatait. Mindez azt eredményezi, hogy a keresett téma igen gyorsan megtalálható.

Az angol kiadvány minden fejezetét az adott terület irodalmának legjobb szakértője írta. A szerkesztő nem hangolta össze teljesen a különböző szerzők által írt részeket, következésképp az egyes fejezetek felépítése eltérő, ami a tájékozódást megnehezíti. Minden szerző a maga területén teljességre törekedett, ezért a műben néhány átfedés fordul elő. Az orvostudomány szakágakra bontása némileg eltér a nálunk szokásostól. A részletes rész a következő fejezetekre oszlik: anatómia és fiziológia; biokémia, biofizika és molekuláris biológia; közegészségügy; farmakológia és gyógyszeres kezelés; trópusi betegségek; klinikai és kísérleti kórbonctan; orvosi mikrobiológia; immunológia és transzplantáció; klinikai orvostudomány; pszichiátria; sebészet és aneszteziológia; szülészet és nőgyógyászat; fogorvostudomány; orvostörténeti és biográfiai források. A klinikai orvostudományon belül kapott helyet a kardiológia, pulmonológia, gastroenterologia, nephro-

logia, endokrinológia, dermatológia, allergológia, neurológia és pediátria, - a sebészetben belül pedig az ortopédia, az urológia, a szemészet és az orr-fül-gégegyógyászat. Ha e két utóbb kiemelt fejezet részcímeit ugyanolyan részletességgel dolgozták volna ki, mint az összes többi fejezetet, az anyag hatalmasra duzzadt volna. S így, érthetően, itt hiányosságokat találunk. A pulmonológiánál pl. azonnal szembe ötlük, hogy e terület három referálapja közül csak az angol nyelvű szerepel, a számításba vehető kb. harminc pulmonológiai szakfolyóiratból mindössze ötöt említ és fontos szemlekiadványok is kimaradnak. Az urológiát, szemészetet és orr-fül-gégegyógyászatot pedig egy-két folyóirat képviseli igen szerényen. A kötet tárgymutatója segít leküzdeni a számunkra kissé szokatlan tagolás és a fejezetek eltérő felépítése okozta nehézséget.

Dörnyei Sándor könyvében - teljesen egységesen a részletes rész minden fejezetében - címlistát kapunk a folyóiratokról és szemlekiadványokról, s tömör, jó jellemzést a tájékoztatásban felhasználható többi műről. Morton könyvének van olyan szerzője, aki szintén csak címlistát ad a folyóiratokról és szemlekiadványokról, ugyanakkor van olyan is, aki kivétel nélkül mindenféle kiadványtípusról jól használható értékelést ad.

Ami a kézikönyv anyagot illeti, Dörnyei Sándor csak a legfontosabb magyar és külföldi művekkel foglalkozik. Az angol könyv szerzői e tekintetben bőkezűbbek. A fejezetek többsége elég tekintélyes anyagot bocsát rendelkezésünkre.

Nézzük meg végül a két könyvet a feldolgozott nyelvterületek szempontjából. Természetesen magyar vonatkozásban Dörnyei Sándor munkája a lehető legtöbbet nyújtja. A külföldi szakirodalomból - az igényeknek megfelelően - elsősorban az angol és német nyelvterületet öleli fel, de nem hagyja ki a jelentősebb orosz kézikönyveket sem. Folyóíratlistái pedig vegyesen tartalmaznak nyugat- és kelet-európai, valamint amerikai folyóiratokat. Morton könyvében a feldolgozott anyag tulnyomó része angol nyelvterületről származik, s ezt a szerkesztő indokoltnak is tartja, tekintettel az angol nyelvnek a nemzetközi tudományos életben játszott szerepére. Még a német és francia nyelvű szakirodalom részesedése is szerény, a többi nyelvet és országot pedig csak elvétve képviseli egy-egy folyóirat.

Összefoglalva az eddigieket a következőképpen jellemezhetjük a két kiadványt:

Dörnyei Sándor könyve egyenletesen magas színvonalon ad tájékoztatást az orvostudomány szinte minden ágáról. Gyorsan és biztosan találjuk meg benne bármely terület alapvető ké-

zikönyveit, legfontosabb folyóiratait stb., ezért a tájékoztató munkában kiválóan használható.

Morton könyve másképp hasznosítható. Bizonyos területek anyagát szinte teljesen hiába keressük benne. Elégé hiányos információt kapunk a belgyógyászat és a sebészet különböző részterületeinek irodalmáról is. Ugyanakkor azonban az anatómia és fiziológia, biokémia, közegészségügy, farmakológia, immunológia, orvosi mikrobiológia, pszichiátria, szülészet és nőgyógyászat, fogorvostudomány és orvostörténet fejezetei /bár nem egyformán jó, logikus felépítésben/ igen gazdag anyagot kínálnak. Ezek a fejezetek értékes segítséget adnak az állománygyarapító munkában is, akár új folyóiratot fizetünk elő, akár egy adott terület kézikönyv-állományát akarjuk megteremteni vagy kiegészíteni.

G.NAGY Yvette - V.SZEEWALD Judit

Orvoskari könyvtáros kitüntetése orvosi disz-
doktorátussal Düsseldorfban

A könyvtáros élet érdekessége, hogy Werner Lichtnert, a düsseldorfi tudományegyetem orvosi könyvtárának vezetőjét az egyetem fennállásának félévszázados jubileuma alkalmából diszdoktorrá avatták.

W.Lichtner 1924-ben született Düsseldorfban. Szülővárosában, majd több szászországi városban tanul. Hadifogsága idején a táborban biológiával és könyvtártudománnyal foglalkozik. 1947-ben a macedóniai Skopjében akkor felállított orvosi kar könyvtárának vezetésével bízzák meg hadifogolyként, amely feladatkörét 1950-ig látja el. Hazatérve szülővárosában bízzák meg az ottani Orvosi Akadémia bunkerekben elhelyezett könyvtárának ujraszervezésével, majd 1962-től az e célra újonnan épült könyvtáráépületben szervezi meg valóban mintaszerűen az orvosi bibliothecát, amely az ő vezetése alatt a Német Szövetségi Köztársaság egyik legmodernebb orvosi könyvtárává fejlődik. Az egyetem ötvenéves alapításának jubileuma alkalmából 1973 május 8-án az orvostudományok tiszteletbeli doktorságával tüntetik ki ezt az önerejéből tanult kiváló egyetemi könyvtárost.

Ez alkalomból mondott előadásának az NSZK könyvtárügyéről szóló részét közöljük.

A Német Szövetségi Köztársaságban Steudel, Mann, Tehnzen-Heinrich orvostörténészek a hatvanas években leírták a könyvtárak állapotát és azt kritikának vetették alá. Steudel amerikai tanulmányutjáról 1963-ban készült beszámolója jelentésében hangsúlyozza, hogy Köln és Düsseldorfot kivéve az NSZK-ban az amerikai viszonyokhoz hasonló orvoskari könyvtár nem működik. A hatvanas évekig a német egyetemeken az egyetemi könyvtár és az egyes intézetek könyvtárainak sem a könyvállományát, sem nyilvántartásait nem koordinálták. Az intézeti könyvtárak jelentős pénztámogatást kaptak de "splendid isolation"-ban éltek és nem tudták már gyűjteményeiket a kutatásnak megfelelő mélységben és kiterjedésben gyarapítani. A modern orvostudományt már nem lehet a tradicionális szakmák megszabott határain belül művelni.

Az NSZK könyvtárügye az elmúlt évtized alatt mozgásban jött. 1964-ben a Tudományos Intézetek fejlesztésére létrehozott tudományos tanács modern irányelveket fektetett le; ezek alapján jöttek létre az egyetemek, így Konstanz, Bochum, Ulm, Bielefeld, Regensburg teljesen újfajta könyvtári rendszerei. 1970-ben adta ki a Német Kutatási Közösség /Deutsche Forschungsgemeinschaft/ könyvtári szakbizottsága "A főiskolák és az intézetek könyvtárai közötti együtt-

működés irányelveit". Orvosi könyvtárak Ulmban és Hannoverben működtek. Orvosi tagozatokat létesítettek az egyetemi könyvtárak keretében, mint például Aachenben, Essenben, Hamburgban, Heidelbergben, Kielben, Lübeckben, Mannheimban. 1973-ben a kölni egyetemi könyvtár orvosi tagozatát "Az orvostudomány központi könyvtárának - Zentralbibliothek der Medizin"-nek nevezték el. Ez az NSZK legfontosabb orvosi könyvtára. A kölni Orvosi Központi Könyvtár minden, az Index Medicusban feltüntetett folyóiratot beszerez és arra törekszik, hogy a régebbi folyóiratokat is megszerezhesse. E hatalmas folyóirat bázissal egyre több könyvtárközi kölcsönzést bonyolít le:

1970-ben	45,000
1971-ben	63,000
1972-ben	108,000 alkalommal.

Az "Orvosi Dokumentáció Német Intézete" /DIMDI/ 1969-ben kezdte meg munkáját Kölnben. 1970 óta a MEDLARS alapján irodalomkutató és figyelőszolgálat egyaránt megrendelhető. 1972-től kezdődően az Intézetnek MEDLARS mágnesszalagsai is vannak. Számos más feladat teljesítésén kívül is a Dokumentációs Központ dolgozza fel a MEDLARS rendszer részére a német folyóiratirodalmat. A Medical Subject Headings német változatának elkészítése rövidesen befejeződik. Lichtner ezután a düsseldorfi orvosi könyvtárról emlékezett meg.

1951 áprilisában bizták meg a düsseldorfi Orvosi Akadémia könyvtárának átszervezésével. A 16 intézeti és klinikai könyvtár meglévő könyvállományának felmérése után - 22,000 kötet és 17 folyamatosan érkező folyóirat - nyilvánvalóvá vált, hogy egy modern orvosi főiskola igényeinek ez a könyvállomány ma nem felelhet meg. A nemkoordinált beszerzési politika valamennyi hibája jól látható volt a beszerzéseknel. A szóhajóhető lehetőségek alapos tanulmányozása után a könyvtári szakbizottságnak egy központian irányított könyvtári rendszer kialakítását javasolta. Célja az volt, hogy az állomány rugalmas mozgósítását maximálisan lehetővé tegye.

A szükséges könyvállomány gyors beszerzése ennek a folyamatnak csak a kezdetét jelentette. Azokból a folyóiratokból, amelyek a tanítást és kutatást fontos munkaeszközként szolgálják, mintegy 450-500-at a következő években rendeltek. Ez az akkor hozzáférhető folyóiratok jelentős reprezentatív számát jelentette. Régi évolyamok megszerzése csakis külön e célra engedélyezett anyagi támogatásokkal vált lehetővé. A bibliográfiai apparátust egészen újonnan építették ki, minthogy néhány német referáló folyóiraton kívül akkor semmi sem állott rendelkezésre.

A könyvtár kialakítása azért fejeződött be viszonylag rövid idő alatt, mert sokan val-

lották, hogy egy főiskola nivója attól függ, milyen jó a szakirodalommal történő ellátása. A professzorok, docensek, tanársegédek és hallgatók érdeklődése az orvosi könyvtár iránt a mai napig megmaradt.

Végül néhány szót szolt a jövő orvosi könyvtáráról. Az NSzK orvosi könyvtár- és információ-ügyét olymódon kell kiépíteni, hogy optimalisan ellásson mindenkit, aki az orvosi irodalomra és informálódásra van utalva. Az amerikai könyvtárszervezéshez hasonlóan a Szövetségi Köztársaságban a háromlépcsős irodalmi ellátást tartja célszerűnek.

Első lépcső: A DIMDI a MEDLARS-szal. Szerinte saját kezelésű komputerrel feladatát jobban el tudná látni. A MEDLINE rendszer főleg angol nyelvű folyóiratokat dolgoz fel és ezért a jelentős, más nyelven megjelenő folyóiratokat nem értékeli. A DIMDI-ben ezért külön rendszer kialakításán is gondolkodnak.

Második lépcső: Minden főiskola orvostudományi karán alkalmaznak a Német Kutatási Közösségnek az orvosi könyvtárügyre megszabott irányelveit. Ennek megfelelően történjen a könyvállomány beszerzése, tárolása és használata. Összesen mintegy 1,800 folyóiratot kellene megrendelni, beleértve a szükséges többszörös példányokat is. Az ilymódon létesített, ellátott kari könyvtárak a kölni "Orvosi Központi Könyvtárat" jelentősen tehermentesíthetnék és a területi feladat-

köröket is elláthatnák. A főiskola keretén kívül működő százezer orvos ilyenirányu fejlesztésért hálás lenne.

Harmadik lépcső: Kórházakban működő könyvtárak. Itt kívánatos lenne, ha minden nagyobb kórház olyan orvosi irodalommal rendelkezne, amely orvosainak továbbképzését folyamatosan lehetővé teszi. Minthogy kórházzról kórházra nagyon változik az irodalommal való ellátottság mértéke, helyesnek látszana a minimális állomány mértékének megszabása a következő összetételben: jó és modern tankönyvek, rövid kézikönyvek, sebészi műtéttanok és atlaszok. 40-60 folyóirat járjon egy-egy könyvtárba az intézet szakmai érdeklődésének megfelelően. Az ezen túlmenő irodalmi kívánságokat az orvoskari könyvtárak révén kellene megoldani.

Forrás: LICHTNER, Werner: Von der Zentralbibliothek der Medizinischen Akademie zur Universitätsbibliothek Düsseldorf.
Düsseldorf, Triltsch Verl. 1973. 22 p.

K ö z l e m é n y e k - H i r e k

Mátyus Lászlónét, a salgótarjáni megyei kórház orvosi könyvtárának vezetőjét a június 30-i Semmelweis ünnepség alkalmával dokumentációs és tájékoztató munkájának elismerésül Madzsar József emlékéremmel tüntették ki.

x x x x x

Kitüntetett könyvtárosok

Az 1951 óta működő Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtára dolgozóinak társadalmi megbecsülésére még nem került sor eddig. Ezé-
ben 1975-ben ketten is kitüntetésben részesül-
tek. A kitüntetés így nemcsak a kitüntetetteknek
szól, hanem tükrözi az Orvosi Egyetem elismeré-
sét, a könyvtárosok megbecsülését is.

ZALLÁR Andor, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója 1975. június 30-án a Semmelweis-nap alkalmából eredményes orvosi könyvtárosi tevékenysége elismeréseként "Az egészségügy kiváló dolgozója" kitüntetésben részesült.

HAJDU István, tudományos munkatárs,
megbízott csoportvezető az 1975. évi pedagógus-
nap alkalmából az egészségügy területén végzett
odaadó, eredményes munkássága elismeréséül, mi-
niszteri dicséretben részesült.

J E L E N S Z Á M U N K C I K K E I N E K
R E F E R Á T U M A I

Viola R.HARKÓ

Evolution of the Hungarian Medical Society
up to 1945. Part 2.

Vilma Hugonnay was the first Hungarian woman M.D. Her qualification obtained in a foreign country was accepted with some delay in 1895. She was conferred the doctor's title in 1897.

On the basis of a departmental decree 41 female students had been admitted for the term 1905/6. There was an abrupt rise of the number of female students during the first World War. In 1930 10 per cent of the 3510 doctors active in Hungary were women.

Because of unfavourable conditions, e.g. low income of provincial doctors, rivalry in the towns due to their large number, high tuition and examination fees the number of medical students showed a considerable fluctuation at the end of last

century. The problem was analyzed at a parliamentary debate and the institution of a larger number of public medical jobs, the reduction of tuition fees, the improvement of the curriculum was suggested. After the lowest point has been overcome /only 591 students enrolled in 1899/ the number of students slowly increased and reached 3000 by 1913. This involved however a new problem. Because of the small number of lecturers, the lack of demonstration classes and means the level of teaching declined. New measures had to be taken: the program of examinations had to be revised, their level raised, demonstration means had to be procured, tuition fees increased and teaching expenses covered from latter. World War I. put an end to the subsequent level increase.

Zsuzsanna B.POLLÁK

Robert Koch

On the occasion of the 70st anniversary of having been awarded the Nobel Prize the life work of Robert Koch is summerized in brief. The importance of the discovery of the tubercle bacillus and tuberculin is mephasized. The elaboration of bacterial isolation, culture, staining, experimental infection, discovery

of a part of Streptococcus and Staphylococcus strains have been mentioned. Koch's merits in the detection and checking of tropical pathogens have been pointed out. Finally, the new interpretation of immunity concept has been emphasized.

Aranka NAGY

Holdings of the Library of the Veterinary
Medical Research Institute

The continuous supply of the specialists with current literature is considered as primary aim of the small library containing 5000 volumes. Journals are arranged according to topic and language into 10 classes and circulated among the departments. The library supplies verbal and written translations, literature search and selective dissemination of informations.

Acquisition and information supply is based on the knowledge of the Institute's objects and plans. Quantitative, as well as subject and lingual analysis of the holdings were performed in 1973 to eliminate deficiencies. The 82 journal titles include: 52 per cent veterinary medicine, 22 per cent, abriculture 11 per cent, other 15 per cent. Distribution according to languages: Hungarian

16 per cent, German 44 per cent, English 28 per cent, French 7 per cent, Scandinavian 4,9 4,9 per cent, Japanese 0,1 per cent.

Distribution of the holdings according to topic: natural sciences 237 books, medicine 259 books, veterinary medicine 773 books, agriculture 243, animal breeding, fishing, hunting 83, chemical industry 53 volumes.

Ágnes ARATÓ LUX

Literary Considerations of Translation
The Role and Place of the Supply of
Medical Translations

Present conditions of translation service has been reviewed. Objectives and program of UNISIST and NATIS, more exactly, the place of translation service are discussed. On the basis of literary data the paper reports on the achievement of the aims and the arisen new problems, inclusively problems of machine translation. Information on the activity of the European Translation Center of Delft has been presented. Finally, the medical translation service is being analyzed and compared with the technical translation service.

The Future of the Book

The book contributed to the evolution of the new world that produced electronic technique which is considered again as the book's death. For the time being the book is the most important information channel, but what about its future? Indeed, considering modern life, the book is unhandy, clumsy, its processing slow. Nonetheless, it survived the effects of the films and radio, and even that of the TV. In fact, the adaptation of literature by the radio and TV popularized, after initial distraction of readers, the book. It has been found also that without regular reading a great majority was hardly able to follow the quick succession of pictures and did not understand connections or even its content. Psychologists and teachers advanced the opinion that both, the conventional /book/, and the modern /audiovisual/ informations means should be utilized for educational and teaching purposes.

Рефераты статей данного номера журнала

Виола Р.ХАРКО:

Сформирование и история венгерского врачебного сословия до 1945 г. 2-я часть

Первая женщина-врач в Венгрии была Вильма ХУГОННАИ, зарубежный диплом которой признали после длительного откладывания в 1895 г. и в 1897 г. присваивала звание доктора.

Под влиянием благополучного постановления министра, вышедшего в свет в 1904-5 гг., в 1905/6 учебном году число женщин-медиков было 41. После первой мировой войны, когда много врачей призвали в армию, резко возросло число женщин-врачей. В 1930 году уже 10% из 3510 врачей составляли женщины.

До рубежа столетия состав медиков колебается, вследствие неблагоприятного состояния медиков: материальные условия врачей в провинциях были неблагоприятными, а в городах число врачей было преувеличенным, приводя к их соревнованию. Расходы обучения и экзамена оказались высокими. Причины ухудшения подвергнули анализу в рамках парламентских дебатов и рекомендовали организовать больше государственных врачебных мест, улучшить распределение учебного материала и уменьшить расходы обучения. В 1899 году была "низкая точка" /поступил только 591 студент/, после этого наблюдали небольшое увеличение и в 1913 году уже поступило 3000 студентов.

При этом возникла новая проблема: по поводу ограниченного числа педагогов падал уровень обучения, нехватали институты и демонстрации. Принимали новые мероприятия: пересмотр программ экзаменов, повышение уровня и доставка средств для демонстраций, увеличение платы за учение и покрытие расходы обучения последней. Благодаря этим мероприятиям вновь наступило повышение уровня, а это прекратилось во время первой мировой войны.

— . —

Жужанна Б. ПОЛЛАК:

Роберт КОХ

По случаю 70-летия со дня награждения Роберта Коха Нобелевской премией дается обзор о важнейших моментах его деятельности. Помимо изолирования, выращивания, окрашивания бактерий, разработки метода экспериментального заражения подчеркивается значение обнаружения *B. anthracis*, определенных стрепто- и стафилококковых штаммов, палочки туберкулеза и туберкулина. Указано также на достижения по распознаванию возбудителей тропических заболеваний и по борьбе с ними. Наконец, автор подчеркивает важность нового толкования понятия иммунитета.

— . —

Аранка НАДЬ:

Анализ фонда Библиотеки Государственного
Ветеринарного Института

Важнейшей задачей небольшой библиотеки, содержащей 5000 библиотечных единиц, является непрерывное снабжение специалистов свежей спецлитературой. Для этого журналы распределены по темам и языкам на 10 группы и передаются отделениям, готовятся письменные и устные переводы, выполняются решершные работы и "selective dissemination".

В интересе улучшения информационной работы библиотеки знакомятся с деятельностью и перспективными планами института и последние учитывают при укомплектовании фонда и при обслуживании. В целях устранения недостатков в фонде в 1973 году проводили анализ по количеству, распределению с точки зрения специальностей и языков. Из 82 видов журналов 82% составляли ветеринарные, 22% медицинские, 11% сельскохозяйственные, 15% другие журналы. Распределение по языкам: венгерские 16%, немецкие 44%, английские 28%, французские 7%, скандинавские 4,9%, японские 0,1%. С точки зрения распределения по специальностям интересны следующие показатели: книги по естественным наукам: 237, по медицине: 259, по ветеринарной науке: 773, по сельскохозяйственным проблемам: 243, по животноводству, рыболовству, охоте: 83, по химической промышленности: 53 тома.

Агнеш АРАТО ЛУКС:

Дело переводов в свете спецлитературы.

Место и роль нашей службы по медицинскому переводу

Автором дается обзор об актуальном состоянии дела переводов. Излагает целевые установки и программу UNISIST и NATIS в частности дела переводов. В свете спецлитературы ознакомляет с решением практических задач и с новыми проблемами, в том числе с вопросом механизированного перевода. Информировует читателей о деятельности Дельфтского Европейского Центра Переводов. Анализирует активность службы медицинских переводов, сопоставляя с проблемами переводов по техническим темам.

— . —

Дешанка ШТАМАТОВИЧ:

Будущее книги

Книга способствовала оформлению нового мира, в котором была создана электрическая техника и который, по мнению широких кругов, вырывает могилу книги. В наше время ещё книга является важнейшим носителем информации, а каково её будущее? Если учесть особенности нашей эры, книга фактически оказывается неловкой, неповоротливой, медленно обрабатывается. Всё-таки, она пережила действие кинокартин, радио и даже телевидения. После начального отвлечения публики даже радио и телевидение популяризировали книгу благодаря драматизации романов.

Педагоги распознавали, что без регулярного чтения книг люди в большинстве плохо воспринимают скоро последующие друг друга кадры фильма и не понимают зависимости, иногда даже содержание. Однако, телевидение пользуется всё большей популярностью среди молодых. Психологи и педагоги считают, что для воспитательно-учебной цели также необходимо пользоваться традиционными /т.е. книга/ и современными /т.е. аудио-визуальными/ информационными средствами.

-.-

